

Kulturmiljöprogram för Svedala tätort

Svedala socken i Svedala kommun
Skåne län

Malmö Museer
Kulturmiljösektionen
2016

Anders Reisnert

Kulturmiljöprogram för Svedala tätort

Svedala socken i Svedala kommun
Skåne län

Innehåll

Inledning	6
Svedalas historiska utveckling	6
Kulturmiljön i lagstiftningen	11
Bebyggelseinventering av Svedala tätort	13
Kategori A. Offentlig bebyggelse.	14
Kategori B. Svedalas industrier och verksamheter.	21
Kategori C. Svedalas Kyrkor	26
Kategori D. Flerbostadshus.	28
Kategori E. Små- och enbostadshus	30
Kartor och listor med utpekad bebyggelse med kulturmiljövärde	44
Offentliga miljöer och grönområden med kulturmiljövärde	56
Några avslutande reflexioner	59
Referenser	61

Inledning

Svedala kommun har hösten 2015 upphandlat ett kulturmiljöprogram rörande Svedala och Klågerups tätorter av Malmö Museer. Kulturmiljöprogrammet ska kunna fungera som underlag för arbetet med översiktsplan, detaljplaner, områdesbestämmelser och vid bygglövsprövningar. Bebyggelseinventeringarna som genomförts avser bebyggelse tillkommen före 1980.

Arbete med kulturmiljöprogrammet har genomförts under 2016 och har omfattat studier av kartor, planer, äldre inventeringar, annat historiskt källmaterial och relevant litteratur samt fältinventeringar. Arbetet har utförts likartat för både Klågerup och Svedala då båda orterna delvis har bakgrund i likartade samhällsförändringar. I föreliggande rapport presenteras kulturmiljöprogrammet för Svedala tätort.

Rapporten har skrivits av antikvarien Anders Reisnert som också genomfört studien och fältinventeringen. I fältarbetet har även byggnadsantikvarien Pia Gunnarsson Wallin och kulturgeografen Lars Persson deltagit i mindre omfattning. Det kartografiska arbetet har utförts av Lars Persson.

Rapportens första del är en genomgång av orten Svedalas historia från medeltid till nutid. Därefter följer ett avsnitt som redovisar den lagstiftning som idag styr kulturmiljövården i tätorter. Nästa del i rapporten är en redovisning av fältinventeringens upplägg och resultat. Den kulturhistoriska värdefulla bebyggelsen delas i bebyggelsekategorier för vilka det redovisas rekommendationer och förhållningssätt för kulturmiljövården. Därefter följer ett kort avsnitt om offentliga miljöer och grönstruktur med betydande kulturmiljövärde i Svedala. Avslutningsvis följer en kartografisk redovisning av den kulturmiljömässigt värdefulla bebyggelsen, med listor innehållande adresser och värderingsklassning för samtliga objekt.

Svedalas historiska utveckling

Inledning

Tätorten Svedalas sentida historia är typisk för det moderna Sveriges framväxt. Man kan med fog hävda att Svedalas tätortsutveckling från 1800-talet till 2000-talets inledning utgör själva essensen av den svenska modellen för ett samhälles uppkomst och utveckling. Med rötter i en medeltida bondby omformas Svedala på kort tid till en industriellt präglad tätort. Det första språnget på vägen till ett modernt samhälle tas år 1874 med anläggandet av järnvägslinjen mellan Malmö och Ystad. Ordet språng används här mycket medvetet för förändringen av samhällsstrukturen från agrara enheter som byns bärande ekonomiska system till industriell tätort med internationell anknytning. Som så ofta i samhällets utveckling fick infrastrukturella satsningar stor betydelse för orten. Inom en period på 150 år har samhället gått från en helt dominerande agrar produktion med tusenåriga rötter till först en industriellt präglad tätort och sedan till ett villasamhälle, som i Svedalas fall bara delvis har sovstadskarakter. Samhället har gjort en spännande och intressant resa som tidsmässigt egentligen inte löper över mer än fyra mänskliga generationer.

Bondbyn

Byn Svedalas ortnamn består av två led, *sved* eller *svæg* i betydelsen inbuktning och *dal*, här i betydelsen långsträckt sänka. Kyrkbyn anlades helt enkelt vid en inbuktning i en längre naturlig dalgång i den omgivande terrängen. I äldre tid skiljde man på två närbelägna byar med samma namn genom att benämna det här stoderade Svedala med *Stora Svedala*. Byn Svedala i Västra Kärrestorps socken var mindre och kallades därför *Lilla Svedala*. Stora Svedalas äldsta historiska belägg är förhållandevis sent och först 1465 möter vi orten i en skriftlig handling, ”in Sweydalæ”. Att orten är betydligt äldre är uppenbart. År 1377 nämns ”Sweydala litla”, alltså Lilla Svedala. Namnet förutsätter att Stora Svedala redan fanns vid denna tid. Ett ännu äldre bevis är den tidigare kyrkan i Stora Svedala. Av äldre beskrivningar framgår att denna rimligen bör ha varit en typisk skånsk lantkyrka från 1100-talet. Om man ser till normal utveckling av Skånes byar är det rimligt att Svedala anlagts senast under 1000-talet, dvs. i övergången mellan vikingatid och medeltid.

Den äldsta byn har legat kring kyrkan och bestod i mitten av 1600-talet av 11 gårdar inklusive prästgården och två mindre gårdsheter, så kallade fästor. Genom ägodelning av gårdarna skapades fler och mindre brukningsenheter under 1700- och

1800-talen. Många av dem utflyttades från den historiska bytomten kring kyrkan i samband med enskiftet 1813.

Enskiftet innebar att flertalet gårdar i byn flyttades från bykärnan. Kvar blev prästgården och fem andra gårdar samt ett antal gatehus. Den kvarvarande gårdsbebyggelsen låg i den gamla bytomtens periferi vilket gav den tidigare kompakta byn en gles struktur. Närmast kyrkan växte efter skiftet ett litet samhälle med vårdshus, affärer och mindre, agrart präglade bostadshus. Dessa finns delvis kvar och äldre Svedalabor skiljer ofta på ”Kyrkbyn” och ”Stationssamhället”. Eventuella gränser mellan dessa båda storheter är dock flytande och oklara idag.

På äldre flygbilder syns tydligt hur de båda bebyggelseenheterna är tydlig separerade av stora fält med jordbruksmark.

Figur 1. Svedala bytomt med gårdar och gatehus som den såg ut före enskiftets genomförande. Kyrkan med kyrkogård centralt belägen i den norra delen av bytomten och prästgården (nr. 1) med träd- och kålgårdar längst åt sydväst.

Järnvägen kommer till byn

Den stora förändring som kom att skapa grunden för det Svedala som vi känner i dag, var anläggandet av järnvägar. Dessa enorma infrastrukturella satsningar möjliggjordes genom stora utlandslån och Sverige och Svenska företag blev goda kunder inom tidens internationella bankväsenden. Detta var beslut som togs fjärran från lokalsamhällena, i Regeringskansli, Landshövdingeresidens och styrelserum. För Svedalas del föll beslutet väl ut. År 1874 invigdes den s.k. ”Grevebanan” mellan Ystad och Malmö. Namnet fick banan för att den till stora delar finansierades av de Skånska godsägare som hade ägor längs banans sträckning. Året efter färdigställdes spårdragningen mellan Lund och Trelleborg. De båda banorna korsade varandra vid Svedala som nu blev en viktig knutpunkt i ett nätverk av järnvägar. Genom Malmö och Lund kom man att få direkt kontakt med stambanan och via Trelleborg hade man tillgång till kontinentalbanan och i princip hela Europa.

Lokalt förstod man knutpunktens potential som tillväxtort och en första stadsplan upprättades av stadsingenjören i Malmö, Georg Gustafsson, redan 1874. Nu lades den rutnätsplan ut som fortfarande präglar samhällets centrum kring Stortorget och järnvägsstationen. Förutsättningarna för ett snabbt växande samhälle hade skapats. Satsningarna drog viktiga funktioner till tätorten. Provinsialläkare och

hälsovårdsnämnd inrättades 1882 och några år tidigare hade en veterinär slagit sig ned i Svedala. Småskola uppfördes 1886 och 1895 inrättades en Folkskola. Hotell, Sparbank och skjutsstation kompletterade den unga orten under 1870-talet och redan 1880 kunde de första gasljusten tändas i samhällets gatlyktor. En telefonstation inrättades 1882 och 1904 ett elverk, vilket följdes av elektriska gatljus och belysta skyltfönster det kommande året. År 1913 byggdes brandstation och en lokal brandkår sattes upp.

Industrialism

En industriell motor av rang fick Svedala då smedmästaren Åbjörn Andersson från Håstad etablerade en metallverksamhet strax norr om stationen. Efter en del inledande besvärligheter bildades år 1891 Åbjörn Anderssons Mekaniska Verkstads AB. Den rika jordbruksbygden och Svedalas utmärkta kommunikationer var avgörande för företagets framgångar. Den huvudsakliga produktionen utgjordes i början av lantbruksmaskiner och mekaniserade redskap för den agrart baserade produktionen. Företaget expanderade snabbt och nya produkter och därmed nya marknader öppnade sig. År 1906 upphörde tillverkningen av redskap för lantbruket och man inriktade sig på maskiner som hörde samman med landsbygdens förädlade industriella utveckling. Stenkrossar, sorteringsverk, delar till sockerbruk och tegelbruk ingick i sortimentet. Åbjörn Andersson hade en förmåga att locka till sig duktiga ingenjörer vilket ledde fram till en förstarangens industri. Utvecklingen av de olika maskiner som producerades gav företaget och Svedala gott rykte, både lokalt, regionalt och internationellt. Åbjörn Anderssons mekaniska verkstad kom att ta plats bland de Svenska s.k. ”snilleindustrierna”. Med detta menas smarta uppfinningar eller utvecklingar av produkter som omsattes i storskalig produktion. Här var Sverige, tillsammans med USA, marknadsledande.

År 1893 började ett sockerbruk anläggas i Svedala vid nuvarande Sockerbruksområdet. Bruket var bärkraftigt och sysselsatte en stor säsongsanställd personal som annars arbetade inom lantbruket, men även den fasta staben utgjordes av mer än hundra anställda.

En rad mindre företag kom också att påverka samhället och samhällsutvecklingen. Flera av dessa företag har presenterats i olika artiklar i Svedala-Barabygdens årskrift. Sockerbruket anlades som sagt 1893 och följdes av Försökstegelbruket 1904. Försökstegelbruket och Tegelmästarskolan, den senare inrättad 1905, satte också sin prägel på Svedala. Ungdomar drogs till orten för att lära sig olika delar inom den växande tegelindustrin och satte säkert en speciell prägel på den växande köpingen. Nu hade orten utvecklats till ett industrisamhälle av rang. Ett antal mindre hantverkare i Svedala blev underleverantörer till industrierna och ortens västånd växte. Samtidigt utökades servicen i Svedala, vars bebyggelse blev allt mer stadslig.

Municipalsamhället

Knappt tio år efter att de första tågen började rulla in framför den lilla stationen i Svedala, år 1885, ansökte man om att få samhällets status höjd till ”municipalsamhälle”. I ett municipalsamhälle kunde de så kallade ”Stadsstadgorna” användas. Ansökan bifölls år 1900, något som ytterligare påskyndade samhällsutvecklingen. Detta innebar att Svedala vid förra sekelskiftet i många avseende hanterades som en stadsbildning. Sanitet, avlopp, och brandväsen byggdes ut och en utökad stadsplan upprättades 1901. Skolväsendet utvecklades och Vita skolan stod klar 1909. Kring 1900 fanns drygt 1000 invånare i tätorten Svedala.

Köpingen

Utvecklingen fortsatte och 1907 aktualiserades frågan om att ombilda municipalsamhället till en köping. En köping var vid denna tid en ort som hade speciella rättigheter, men som saknade stadsrättigheter. Exempelvis hade man inte egen rättsbefogenhet, men ett antal stadgor som anpassats för städerna såsom byggnadsstadga, ordningsstadga och brandstadga. Detta gav möjlighet till utökad beskattning och efter 1907 gällde planlagen även för köpingar. I juni 1914 föll de förödande skotten i Sarajevo och en månad senare var det första världskriget ett faktum. Sverige drogs inte in i den europeiska köttkvarn som tidens slagfält utvecklats till men avspärningar, minskade intäkter och livsmedelsbrist blev snart en realitet. Det dröjde därför till 1919 innan de lokala förhållandena var utredda och Svedala verkligen kunde få kallas köping. Svedala kom nu att bestå av köpingeorten och en omgivande landskommun. Att Svedala blev köping höjde samhällets status betydligt

och servicefunktionerna utvecklades. Skolväsendet byggdes ut ytterligare med den så kallade Röda skolan. Nu hade Svedala kapacitet att utbilda invånarna på realskolenivå.

Figur 2. Svedala by och municipalsamhälle på den s.k. häradsekonomska kartan från år 1913. Municipalsamhällets planlagda markområde nådde västerut ända fram till Svedala kyrkby.

Efterkrigstiden och villasamhällets tillväxt

Under 1930-talet stagnerade utvecklingen av orten. Rationaliseringar inom industrin minskade behovet av anställda. I Svedala började man diskutera en avveckling av sockerbruket, men andra världskrigets utbrott fördröjde processen. Under kriget ville Sverige vara självförsörjande på socker. Avvecklingen kom därför att dröja till 1947. Någon ny stor industri inom livsmedelsbranschen etablerade sig inte i Svedala och ingen annan storindustri heller. Däremot höll Svedalas verkliga flaggskepp, Åbjörn Anderssons en fortsatt hög profil. Stagnationen syns tydligt i bebyggelsen. I centrum byggdes knappt någonting alls under 1940-, 1950- och 1960-talen. En av de få nya byggnader som uppfördes på 1940-talet var Konsums nybygge på Storgatan 17 som stod klart 1947. År 1952 uppfördes Telestationen vid Åbjörnsgatan 14. Den tillhörande tjänstebostaden på Åbjörnsgatan 16 byggdes något senare. År 1963 byggde Konsum åter i centrum. Denna gång tillkom en affärsbyggnad intill det ovan nämnda huset på Storgatan 17. Bland småhusbebyggelsen ägde en moderniseringsväg rum och många av de äldre husen fick fönster- och dörrbyten. Två- och fyrluftsfönster ersattes med stora perspektivfönster och de äldre paneldörrarna ersattes med nya, ofta i teak.

Den verkliga storsatsningen i Svedala under perioden var ett nytt kommunhus. Detta stod klart 1963 och följdes snart av ett nytt bankhus i hörnet Bankgatan-Storgatan. År 1965 brann Försökstegelbruket ned till grunden och ersattes med hallar av plåt och stål. På 1970-talet började orten åter att växa. Nya villa- och grupphusområden uppfördes i ortens ytterområden eller som s.k. "infills" på tidigare åkermark mellan kyrkbyn och stationsorten. År 1971 genomfördes en kommunreform över hela landet då bland annat köpingarna ombildades till kommuner. Denna reform följdes av kommunsammanslagningar och det diskuterades ett samgående mellan Svedala och Malmö. Detta blev inte av, utan istället kom Svedala att sammanslås med Bara kommun. Nu börjar också en senkommen rivningsväg i Svedala. Under 1970-talet revs flera karaktärsbyggnader i centrum och ersattes av byggnader med enklare arkitektur. En ny byggnadstyp började synas i Svedalas centrum. Längs Marknadstorgets östsida och vid Hantverkargatan och Långgatan kantas gatorna av radhus. Men även i övrigt byggdes det nytt i centrala lägen. Skånska Banken, Systembolaget och Försäkringskassan fick

alla nya lokaler längs Storgatan. Invånarna var inte längre lika beroende av lokala anställningar för sin försörjning. Utpendling till städer som Lund, Trelleborg och Malmö, städer dit arbetstillfällena koncentrerats, blev allt vanligare. Ett växande välstånd där bil blev en självklarhet underlättade denna utveckling.

Ortens tillväxt har fortsatt och man har använt tidigare industriområden i centrala lägen för en blandad produktion av flerfamiljshus och grupphus. Sockerbruksområdet och Segestränd är två exempel på detta. Idag är Svedala ett blomstrande samhälle med flera livskraftiga företag. Många Svedalabor arbetspendlar till de omkringliggande städerna där Malmö och Lund enkelt nås med spårbunden trafik eller bussar. Bilen är inte längre en självklarhet som transportmedel. Storsatsningar på nya bostadsområden har gett Svedala en yngre befolkningsstruktur vilket kommer att ge nya krav på service som dagis, förskolor och skolor.

Svedalas bebyggelse reflekterar samhällets utveckling i stort. Av den äldre agrara bebyggelsen återstår möjligen några gatuhus, kyrkans och prästgårdens placering och några enstaka rester av byns gamla gårdar som genom tätortens expansion har hamnat inom densamma. 1800-talets sista fjärdedel karakteriseras av en småskalig bebyggelse med lantlig arkitektonisk gestaltning. Detta speglar var befolkningen ursprungligen hade sina rötter, nämligen på den skånska landsbygden. Industrialismen gav initialt industribyggnader och stora tjänstevillor, men med en bredare fördelning av välståndet kom också en rik flora av mindre villor. Parallellt påbörjades redan på 30-talet uppförandet av flerfamiljsbebyggelse. Stagnationen på 40-, 50- och 60-talen innebar att byggnadsverksamheten minskade även om den aldrig upphörde helt. I dag ger nya bostadsområden en ökande och yngre befolkning vilket trygger ortens tillväxt framöver. De spårbundna kommunikationerna ger orten utmärkta pendlingsmöjligheter både i dag och framöver.

Kulturmiljön i lagstiftningen

I detta avsnitt ska lagstiftning som idag är kopplad till och relevant för kulturmiljön i tätortsområden redovisas och kommenteras i förhållande till Svedala och Klågerup.

Riksintresse för kulturmiljövården (Miljöbalken)

Riksintressen är geografiska områden med värden av nationell betydelse. Dessa ska, enligt hushållningsbestämmelserna i 3 och 4 kap Miljöbalken, skyddas långsiktigt mot åtgärder som påtagligt kan skada värdena. Riksintressen ska hanteras av myndigheter vid prövning enligt ett antal lagar, bland annat Plan- och bygglagen. Det innebär att riksintressena ska tillgodoses och vägas mot varandra i den kommunala fysiska planeringen. Riksintressen kan inte vägas mot lokala intressen, uppstår påtaglig skada får förändringen inte genomföras.

Riksintressen för kulturmiljövården utpekade av Riksantikvarieämbetet. I Svedala kommun finns tre områden av riksintresse för kulturmiljövården; M:K116 Görslöv-Torup mm, M:K117 Skabersjö och M:K122 Börringe. Inget av dessa områden berör Svedala tätort. Klågerup ligger däremot i direkt anslutning till riksintresset Görslöv-Torup.

Byggnadsminnen (Kulturmiljölagen)

En byggnad som har ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde eller som ingår i ett bebyggelseområde med ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde, får av Länsstyrelsen förklaras som byggnadsminne enligt 3 kap kulturmiljölagen (1988:950). Varje byggnadsminne har speciellt anpassade skyddsbestämmelser som reglerar vad som är skyddat. Vård och underhåll samt förändringsarbete kräver tillstånd av länsstyrelsen.

I Svedala kommun finns ett byggnadsminne, Skabersjö skola.

Byggnader som är särskilt värdefulla och som ägs av staten kan av Riksantikvarieämbetet utses till statliga byggnadsminnen. Några sådana finns inte i Svedala kommun.

Kyrkor och begravningsplatser (Kulturmiljölagen)

De kulturhistoriska värdena i alla kyrkobyggnader, kyrkotomter, kyrkliga inventarier och begravningsplatser som Svenska kyrkan ägde när kyrka och stat skildes åt år 2000 är skyddade enligt 4 kap 2 § kulturmiljölagen (1988:950). De kyrkor som är uppförda före 1940, eller är särskilt utpekade, behöver tillstånd från Länsstyrelsen för att väsentligt ändras enligt kulturmiljölagens 4 kap 3 §.

Fornlämningar

Fornlämningar skyddas av kulturmiljölagen (1988:950). Enligt lagen är det förbjudet att förändra, ta bort, skada eller täcka över en fornlämning men länsstyrelsen kan ge tillstånd till ingrepp i fornlämningen.

Varsamhetskrav (Plan- och bygglagen)

I Plan- och bygglagen 8 kap 17 § anges att ändring av en byggnad ”ska utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar tillvara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.”

I detaljplaner kan kommunen införa varsamhetsbestämmelser (k) vilket är ett sätt att förtydliga vilka de viktiga karaktärsdragen och värdena i bebyggelsen är och hur de ska tas tillvara. Varsamhetskravet är dock ett generellt krav som gäller alla ändringar av alla byggnader oberoende av om byggnaden är skyddad i detaljplan eller utpekad i till exempel ett kulturmiljöprogram.

Införa skyddsbestämmelser (q) och rivningsförbud (r) i detaljplan (Plan- och bygglagen)

I Plan- och bygglagen 8 kap 13 § anges att ”en byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt får inte förvanskas.” Detta kan även tillämpas på exempelvis tomter och allmänna platser. Förvanskningförbudet är inget förändringsförbud, utan det är de egenskaper som

gör byggnaden värdefull som är skyddade. Särskilt värdefulla byggnader ska också underhållas så att de särskilda värdena bevaras (PBL 8:14).

För byggnader, tomter etc som är särskilt värdefulla såsom avses i PBL 8:13 kan kommunen införa skyddsbestämmelser och rivningsförbud (q och r) i detaljplan. Lagtexten om förbud mot förvanskning gäller dock särskilt värdefull bebyggelse oberoende av om den är skyddad i detaljplan eller utpekad i till exempel ett kulturmiljöprogram.

Attefallsreglerna

- De s.k. Attefallsreglerna, Plan- och bygglagen 9 kap 4§, 4a-e, började gälla 2 maj 2014
- Dessa innebär att man på sin tomt får uppföra en byggnad om 25 kvadratmeter och med en höjd till nock på 4,0 meter. Byggnaden kan användas som exempel uthus, garage, förråd, trädgårdsväxthus, gäststuga, bastu, kompletterande bostadshus eller båthus. Byggnaden skall vara anpassad till omgivningarna och kan inte uppföras närmare än 4,5 meter från tomtgräns utan grannens skriftliga medgivande. Byggnaden kräver inte bygglov men väl en bygganmälan. För Attefallshus gäller att åtgärderna får utföras oavsett vad detaljplanen anger om exempelvis hur stor area som får byggas på varje tomt.
- Ett befintligt en- eller tvåplanshus kan tillbyggas med en byggyta på upp till 15 kvadratmeter. Tillbyggnaden får inte vara högre än höjden på det befintliga husets taknock. Avståndet till tomtgräns ska vara minst 4,5 meter. Åtgärden är anmälanpliktig.
- Högst två takkupor på ett en – eller tvåbostadshus som inte redan har takkupor får byggas. Finns det redan en takkupa så får högst en till byggas. Den sammanlagda bredden på takkuporna på huset får vara högst hälften av längden på taket, mätt från gavel till gavel. Anmälan behövs om bygget av takkupan innebär att konstruktionen av byggnadens bärande delar berörs. Bygglov behövs om bygget av takkupan innebär att ingrepp i takets bärande konstruktion (exempelvis takstolar och balkar) görs. Bestämmelsen innebär att takkuporna måste vara små för att du varken ska behöva göra en anmälan eller söka bygglov. Det är ägandes ansvar att själv kontrollera att takkuporna uppfyller samtliga krav oavsett om åtgärden behöver anmälan – och/eller bygglov.
- I ett enbostadshus får ytterligare en bostad inredas. Plan – och bygglagens krav på tillgänglighet ska uppfyllas. Åtgärden är anmälanpliktig. Vid yttre ändringar (exempelvis sätta in ett nytt fönster eller en ny dörr) i samband med inredning av ytterligare en bostad skall bygglov sökas.

Byggnadsnämnden kan bestämma att åtgärderna enligt Attefallsreglerna kräver bygglov om de utförs i en värdefull miljö eller byggnad. Särskilt värdefull bebyggelse kan alltså undantas från de så kallade Attefallsreglerna om bygglovbefriade åtgärder.

Kulturmiljöprogram för Skåne

Kulturmiljöprogram för Skåne är framtaget av Länsstyrelsen, och är ett regionalt kunskapsunderlag vad gäller kulturmiljö sedan den 13 december 2006. Kulturmiljöprogram finns tillgängligt på Länsstyrelsens hemsida.

I Svedala kommun är tre områden utpekade som särskilt värdefulla kulturmiljöer: Börringe-Lindholmen, Skabersjö-Bara-Mölleberga och Svedala. Dessutom går Kulturmiljöstråket Grevebanan (Malmö-Ystad järnväg) genom kommunen. Svedala tätort och Klågerup ingår i de utpekade miljöerna. Programmet kan utgöra ett bra kunskapsstöd i kulturmiljövårdsarbetet i Svedala kommun.

Bebyggelseinventering av Svedala tätort

Inledning

I detta avsnitt redovisas resultaten av den genomförda bebyggelseinventeringen i Svedala tätort. Inledningsvis presenteras hur värdeklassning och kategoriindelning av den kulturmiljömässigt värdefulla bebyggelsen har genomförts. Därefter redovisas bebyggelseinventeringen kategorivis.

Klassning av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse

Vid fältinventeringen har den bebyggelse som tillkommit före år 1980 bedömts utifrån kulturmiljösynpunkt. Den bebyggelse som vid fältbesök har bedömts ha ett kulturmiljövärde har klassificerats i tre värdeklasser. Dessutom har offentliga miljöer och större grönområden besökts i fält, och de som bedömts ha ett påtagligt kulturmiljövärde har fått utgöra en fjärde klass. Klasserna har följande definition:

- 1 Särskilt värdefull byggnad. Byggnad som är särskilt värdefulla ur historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller arkitektonisk synpunkt. (Byggnad som bl a är undantagen från Attefallsreglerna och som vid detaljplanläggning kan föreslås få skyddsbestämmelser av kulturvärden).
- 2 Värdefull byggnad. Byggnad som har ett kulturhistoriskt och/eller ett miljöskapande värde. (Byggnad som i detaljplaner kan få varsamhetsbestämmelser).
- 3 Byggnad i byggnadsområde med enhetlig karaktär. Område som bildar en helhet med en egen karaktär, genom likartad utformning/och eller gemensam historia. Helheten har här ett större värde än de enskilda byggnaderna.
- 4 Offentlig miljö eller grönområde med påtagligt kulturmiljövärde.

Tidigare inventeringar.

Svedala tätort har inventerats tidigare för att säkerställa kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Den mest genomgripande inventeringen utfördes av Inger Andersson 1980. ”Svedala stationsområde Byggnadsinventering” är ett gediget dokument som var mycket modernt för sin tid. Andersson har haft tid att gå ned på en detaljnivå som sällan görs i dag. Det gör att hennes material även har ett värde utöver själva inventeringsresultaten. Tyvärr behandlas endast samhällets mest centrala delar, men det var också här man stod inför de största förändringarna under de kommande åren. Urvalet av skyddade byggnader är kanske något sparsmakat men detta är också typiskt för tiden. Inventeringen innehåller en bra genomgång av förändrade hus och författaren visar på bra och dåliga exempel. I slutet har hon upprättat en utmärkt ordlista med pedagogiska teckningar för de vanligast förekommande arkitektoniska detaljerna i Svedala. Det är glädjande att se att huvuddelen av de byggnader som Andersson redovisade som värdefulla fortfarande finns kvar i dag.

År 1993 trycktes skriften ”Gamla Svedala”, en inventering som täcker hela Svedala kommun. Skriftens format gör att presenterade kartor blev små och svårästa och inventeringen känns redan en smula föråldrad. Detta är i och för sig inte så märkligt. Liksom annan kommunal planering är inventeringar av kulturmiljöer och kulturhistoriskt värdefull bebyggelse färskvaror. Inventeringens styrka ligger främst i kapitel 6, ”Bevarande - allmänna rekommendationer”, som är utmärkt och fortfarande relevant. Här kommer författarnas stora yrkeskunskap helt till sin rätt. Behandlingen av kulturlandskapet och den agrara bebyggelsen känns också gedigen.

En ny inventering – inriktning och omfattning.

Den föreliggande inventeringen omfattar hela Svedalas tätort. En tyngdpunkt har lagts på byggnadskategorier som är karakteristiska för orten. Det gäller verksamhetsbyggnader av olika slag, både kommunala och privata. Småhusen dominerar kvantitativt bebyggelsen helt och här finns också stora värden som inte

tidigare markerats i inventeringarna. Svedala tätort har en intressant utveckling som avspeglar sig i ortens arkitektur. Stationssamhället och kyrkbyn var tidigare väl definierade och avgränsade bebyggelseenheter. Efterhand har dessa byggts samman och blivit en sammanhängande tätort. Detta skeende är inte helt stringent utan utbyggnaden har skett allt efter behov och tillgänglighet på mark. Detta tillvägagångssätt har gett samhällets småhusbebyggelse en spännande och varierande karaktär. Vanligtvis växer samhällen ut i ringar där ny bebyggelse placeras perifert och i sammanhängande områden. Detta syns tydligt i de senast tillkomna områdena i Svedala.

I föreliggande inventering har, som nämnts, endast bebyggelse uppfört före 1980 bedömts. Den bedömda bebyggelsen har indelats i fem olika kategorier. Detta för att underlätta överskådlighet i redovisningen, förtydliga bedömningsgrunderna och för att kunna precisera rekommendationer och förhållningssätt. Att ge rekommendationer för enskilda byggnader har i stort sett inte varit möjligt inom arbetets ramar vad gäller tid och ekonomi. De fem bebyggelsekategorierna är följande:

A: Offentlig bebyggelse. Hit räknas exempelvis kommunhus, skolor, brandstation, barnhem, järnvägsstation, folkets hus och biograf.

B: Industrier och verksamheter.

C: Kyrkor.

D: Flerbostadshus.

E: Små- och enbostadshus. Detta är den enskilt största kategorin och indelas därför vid redovisningen i underkategorier enligt följande:

Ea: Lantbrukets byggnader.

Eb: Stationssamhällets byggnader.

Ec: Municipalsamhällets byggnader.

Ed: Köpingens byggnader.

Ee: Trädgårdsstadens byggnader.

Ef: Tillfartsbebyggelsen.

Eg: Övrig småhusbebyggelse.

Tillvägagångssätt

Bebyggelsen har sorterats i kategorier enligt ovan som därefter bearbetats och beskrivits var för sig. I relativt få fall har vi haft möjlighet att gå ned på detaljnivå och följa enskilda byggnaders historia. När så skett har i allmänhet äldre inventeringsmaterial respektive befintlig litteratur utnyttjats som källmaterial. Här finns en stor potential för fördjupning framöver då exempelvis en organisation som ”Svedala Barabygden” kan bidra med sitt stora kunnande.

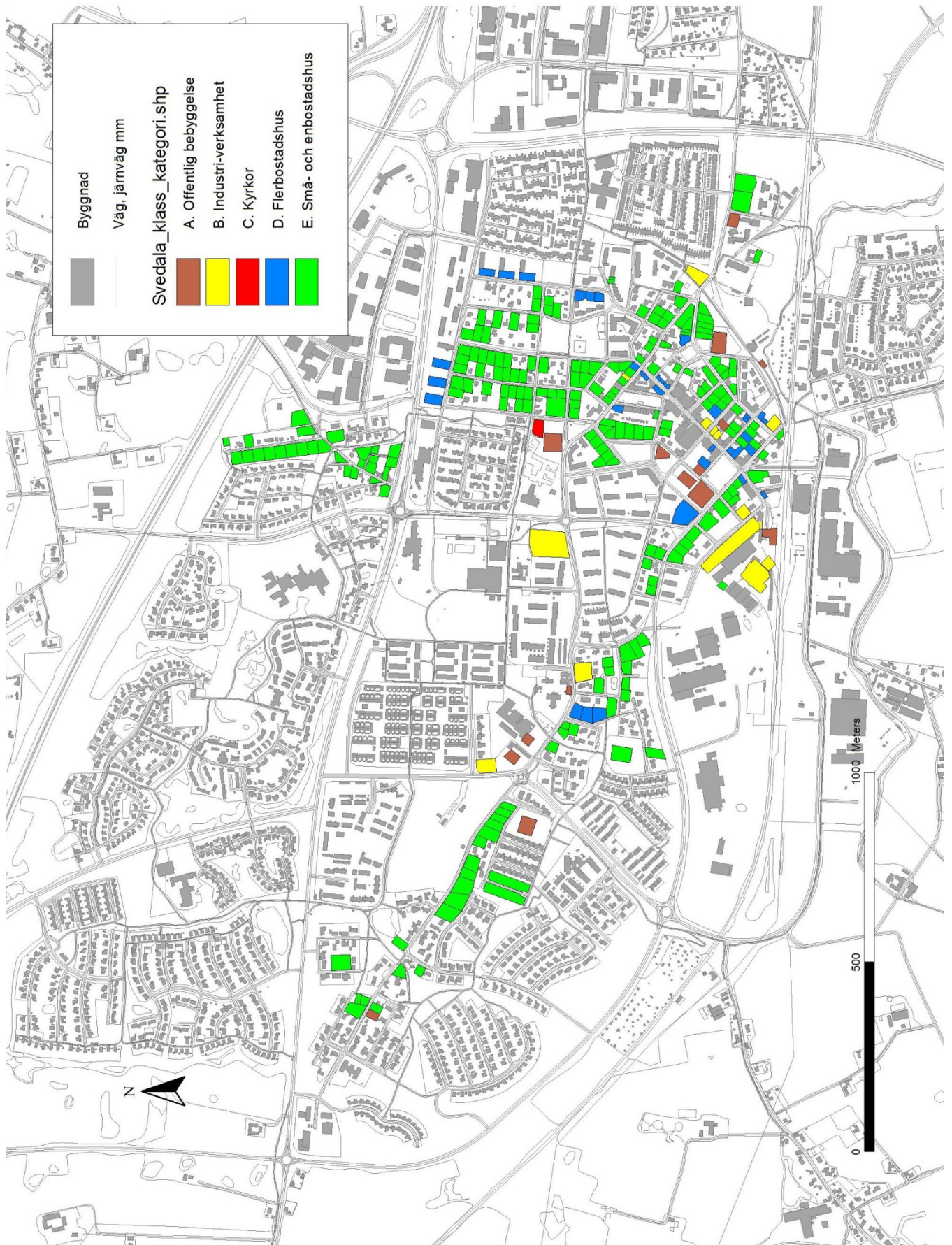
Bebyggelsen har fältinventerats och klassificerats enligt den ovan presenterade klassindelningen för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. All bebyggelse har fältinventerats inom de områden som tillkommit före omkring år 1980. Den bebyggelse och de offentliga platser och grönområden som bedömts ha kulturmiljövärde har fotodokumenterats och presenteras kartografiskt i rapporten. Detta för att underlätta geografisk lokalisering och användandet av rapporten i kulturmiljö- och planeringsarbetet framöver.

Varje kategori har i rapporten fått kommentarer under rubriken ”Rekommendationer/förhållningssätt” för att underlätta den framtida hanteringen av bebyggelsen. Endast i ett mindre antal fall har enskilda byggnader behandlats och kommenterats. Detta gäller främst byggnader i kategorierna A-C.

KATEGORI A. OFFENTLIG BEBYGGELSE.

Järnvägsstationen

År 1874 invigdes järnvägen mellan Malmö och Ystad. Från början var ingen station planerad i Svedala men när banan Lund - Trelleborg anlades, kom denna att korsa Malmö – Ystad järnväg strax utanför Svedala by. En station kom därför att uppföras 1874, och den kom att utgöra grunden för ett spirande samhälle. Den nuvarande

Figur 3. Den klassificerade bebyggelsens fördelning på kategorierna A-E

järnvägsstationen uppfördes 1894 och ersatte då en mindre, tioårig föregångare. Dagens stationsbyggnad uppfördes i en enkel och stram nyttoarkitektur, typisk för det sena 1800-talets stationsbyggnader. Byggnaden är exteriört välbevarad och av stort värde för förståelsen av samhället Svedalas tillblivelse.

Grecoska Barnhemmet

Byggnaden uppfördes efter en donation av Holger Christian Greco (1793 – 1864). Först 1913 stod byggnaden klar, dvs. långt efter testators död. H. C. Greco var vid donationens genomförande boende på den ännu bevarade Grecosborg vid Grecosvägen. Barnhemmet, som från början också var tänkt att utgöra småskola, är en typisk institution för sin tid. Ännu hade inte det allmänna resurser nog att hantera all den samhällsomvårdnad som var nödvändig för att trygga dess medborgares behov. Välbeställda personer gick då ofta in och stöttade med olika typer av donationer. I detta fall ett barnhem för föräldralösa barn.

Tuberkulosen var den stora folksjukdomen vid denna tid och skördade många liv i Sverige vilket gjorde att många barn blev föräldralösa. Enstaka barn kunde också få sina liv förkortade av sjukdomen vilket kan vara anledningen till att barnhemmet hade egen gravplats på kyrkogården. Byggnaden är pampig och ligger i ett monumentalt läge norr om Malmövägen. Arkitekturen är typisk för tidens institutionsbyggnader med spritputsat murverk, mansardtak, stora ljusöppningar och monumental huvudentré. Själva stilen är en blandning mellan nationalromantik och jugend. Byggnadens färgsättning är troligen ursprunglig. Den omgivande parken är en del av arkitekturens gestaltning.

Figur 4. Grecoska barnhemmet. Objekt nr 1 i tabell 4.

Västerhemmet

Västerhemmet är från början ett ålderdomshem uppfört 1931. Stilen är snarast att betrakta som en blandning av nationalromantik och tjugotalsklassicism. I dag utgör byggnaden ett lyckat exempel på transformering av en äldre byggnad, uppförd som vårdinrättning, till en ny funktion som ”dagis”. De många utvändiga detaljerna kvarstår samtidigt som byggnaden anpassats till den nya verksamheten där bland annat den omgivande parkliknande trädgårdsanläggningen kan användas av barnen på ett kreativt sätt. Liksom i Nils Fredriksson-skolans fall (se nedan) är detta ett utomordentligt bra exempel på hur man kan finna en ny funktion för en äldre byggnad.

Folkets hus

Huset uppfördes 1907 efter en lång startsträcka. Svedala Arbetarförenings Byggnadsaktiebolag hade bildats 1885 men först 22 år senare stod byggnaden klar. Den storstilade byggnaden vittnar om arbetarrörelsens betydelse i Svedala. Inte så

märkligt då Svedala dels genom industrialiseringen hade en stor stam av arbetare, men också genom dess närhet till Malmö, med sina tidiga folkrörelser. Folkets hus har byggts om i flera omgångar och 1974 avslutades en större modernisering.

Figur 5. Folkets hus. Objekt nr 21 i tabell 1

Figur 6. Biografen/kulturhuset Flamman. Objekt nr 60 i tabell 1

Brandstationen

Byggnaden med adressen Åbjörnsgratan 11 uppfördes år 1913. Tidigare hade man haft en enklare brandstation men inför ansökan om att Svedala skulle få Köping-status krävdes att större resurser lades på ortens brandsäkerhet. Byggnaden är

uppförd i rött tegel och trots att den är en renodlad nyttobyggnad saknar huset inte arkitektoniska kvaliteter. Det kulturhistoriska värdet vilar på både arkitektur, historia och ett miljöskapande värde. Kommunhuset, folkskolan och brandstationen är en del av samma stadsplanetanke där offentliga institutioner förlagts till området mellan Stortorget och Floraparken.

Biografen/kulturhuset Flamman

Med adress Hantverkaregatan 7 uppfördes en biografbyggnad 1919. Arkitekten Axel Stenberg var flitigt anlitad vid denna tid med bostadshus, industrier, skolor och kraftverk på sin repertoar. Biografen Flamman är en god exponent för hans sätt att behandla arkitekturen på. En stram tegelarkitektur som aviserar en begynnande 20-talsklassicism med tydliga accenter som förmedlar byggnadens inre funktioner. Här framhävs entrén, nog så viktig för en biograf, medan frontespisens mönstermurade blomma ger en känsla av välkomnande. Byggnaden hade från början ett antal bostadslägenheter inrymda på de övre planen.

Kommunhuset

Kommunhuset vid Stortorget västra sida stod klart 1964 och ersatte då det gamla kommunhuset, som låg på samma plats. Det nya kommunhuset, ritat av Adrian Langendahl, utgör ett ovanligt fint exempel på god arkitektur från 1960-talet. Fasadmaterialalets röda tegel ansluter väl till Svedalas gamla tegeltraditioner. De genomförda dekorationsmurningarna har tydliga ambitioner att utgöra konstnärliga dekorationselement, vilket lyckats väl. Byggnaden har hög kvalitet vad gäller detaljer och materialval och ger intrycket av en robust och tålig arkitektur som kommer att kunna åldras med behag.

Figur 7. Kommunhuset. Objekt nr 1 i tabell 1

Rekommendationer/förhållningssätt

Järnvägsstationen är själva hjärtat i Svedalas tillblivelse. Om man inte förlagt en stationsbyggnad här hade knappast samhället funnits i dag. Stationsplan, med stationen och Åbjörn Anderssons huvudbyggnad är en del av en fin miljö. Platsen för det forna hotellet borde kunna bebyggas, helst med en neutral byggnad som underordnar sig omgivande arkitektur.

Grecoska barnhemmet är en fin byggnad med stora arkitektoniska värden. Här är detaljer som fönster trappor, skorstenar viktiga för helheten. Att byggnaden är friliggande i en parkmiljö är typisk för denna typ av sjukhem. Träd och grönska ansågs då som i dag vara viktiga för hälsan. Vid kompletteringsbebyggelse i närområdet bör ett respektavstånd till byggnaden därför upprätthållas.

Västerhemmet är uppfört som äldreboende men används i dag som dagis för barn. Den omkringliggande parken är i dag en fin utemiljö för barnen. Arkitekturen, som är sen tjugotalsklassicism, är fin och välavvägd. Vid eventuella tillbyggnader bör man utnyttja husets baksida.

Folkets hus är i den märkliga situationen att huvudfasaden eller skådefasaden har omvandlats till baksida. Här skulle en uppräckning av fasaden behöva göras för att Folkets hus skall återfå något av sin forna glans.

Brandstationen från 1913 är en fin nyttobyggnad som vittnar om Svedalas ambition att få köpingens rättigheter med därtill hörande skyldigheter. Att trygga orten för brand var en sådan skyldighet. Bygganden har byggts till utan att dess värde förlorats. Idag använts huset för föreningsändamål och har då ändrats för detta. Man bör tänka på att byggnaden är uppförd som solitär, och att den utgör en helhet med stationsskolan och kommunhuset. Här har man medvetet skapat ett litet kluster med offentlig bebyggelse som utgör fonden till torget och begynnelsen av Floraparken.

Biografen Flamman är en karakteristisk och välkänd byggnad i Svedala och en viktig hållpunkt för många Svedalabor. Huvudfasaden tåler inte förändringar. Vissa tillägg kan, om de inte inkräktar på scenbyggnadens funktioner, göras på husets baksida.

Skolorna

År 1842 infördes en skolstadga i Sverige, ett beslut som fick stora konsekvenser för riket. Från detta år skulle alla svenskar lära sig läsa och skriva och få, åtminstone en rudimentär allmänbildning. Den obligatoriska skolgången togs inte emot med öppna armar överallt. Speciellt bland lantarbetare fanns en önskan att barnen skulle bidra till familjens försörjning. Men mycket snart förstod flertalet vilken nytta man hade av att kunna läsa, skriva och räkna även i en mindre bemedlad familj. Vissa socknar låg före beslutet om skolstadgan vad gäller skolan. I exempelvis Svedala by hade man redan fyra år före beslutet om skolstadga infört växelundervisning i ämnena läsning, skrivning, räkning, biblisk historia, geografi och fädernelandets historia. Undervisningen pågick tio månader om året och bedrevs av en skollärare.

Skolväsendet utvecklades snabbt och vid sekelslutet fanns ett skolsystem som i mångt och mycket skulle stå sig över lång tid. I Svedala inrättade man sig snabbt efter skolstadgans modell och i början undervisades eleverna i en skola i kyrkbyn. År 1886 inrättades en skola vid Långgatan 9 i stationssamhället, vilken i sin tur år 1896 ersattes med folkskolan invid Stortorget. Redan 1909 byggdes den "Vita skolan", som revs för några år sedan. När Svedala blev köping år 1919 kompletterades folkskolan och Vita skolan med en samrealskola. Den kallades allmänt Realskolan fram till 1955 då denna skolform förändrades. I dag bär skolan namnet "Röda Skolan". Nils Fredrikssonskolan är inhyst i sockerbrukets forna administrationsbyggnad.

Det är dessa skolor som har studerats i inventeringen och som bedömts vad gäller kulturmiljövärde.

Figur 8. Folksskolan. Objekt nr 22 i tabell 1

Folksskolan

När Svedala blev municipalsamhälle år 1900 fanns sedan 1896 en folk- och småskola på orten. Från början kallades skolan Stationsskolan, troligen från att skilja den från skolan i kyrkbyn. Det är idag en sliten skönhet som är belägen i samhällets centrum, nära Kommunhuset. Ett mindre kluster med offentliga byggnader är grupperade mellan Stora torget och Floraparken med kommunhus, skola och brandstation.

Folkskolan, som den numera benämns, är inte längre en fungerande skola utan används som ett föreningshus. Arkitekturen är vacker och genomtänkt med tre sammanfogade byggnadskroppar murade i det för Svedala typiska röda teglet. Listverk och gesimser är omsorgsfullt utformade. Detta är en så kallad typskola från tiden. Ett antal typritningar för skolor av varierande storlek hade gjorts upp för att vara vägledande i samband med skolbyggnation i landet. Byggnaden har i senare tid genomgått flera exteriöra förändringar med byte av takmaterial, fönster och tillägg av takkupor. Detta förringar inte byggnadens kulturhistoriska värde men onekligen hade huset fått ett vackrare utseende om man återgick till de ursprungliga flaggfönstren.

Byggnaden har med sitt läge en stor potential för framtiden där det centrala läget och arkitekturen kan framhävas.

Kyrkskolan

I kyrkbyn uppfördes 1913 en ny skola, Kyrkskolan, vilken senare utvidgades och fick dagens utseende.

Figur 9. Kyrkskolan. Objekt nr 2 i tabell 4

Röda skolan

Röda skolan uppfördes 1919 som samrealskola, något som passade väl in med tanke på att Svedala då blivit köping. Arkitekturen är här mer dominerande och har en gång utgjort en pendang till den "Vita skolan" som uppfördes tio år tidigare. Den senare revs på 2000-talet varför det arkitektoniska sammanhanget brutits. Trots detta utgör Röda skolan ett stycke god arkitektur och en självbärande enhet med ett kraftfullt formspråk.

Nils Fredrikssons gymnasieskola

Byggnaden vid Nils Fredrikssons gymnasium uppfördes som huvudkontor till Svedala Sockerbruk omkring år 1900. Arkitekturen är stramt hållen och snarast industrilik. (Se avsnittet Industri och verksamheter).

Förhållningssätt/Rekommendationer.

Skolor utgör generellt viktiga tidsmarkörer. Arkitekturen var ända fram till 1960-talet ofta omsorgsfullt utförda och skolbyggnaderna var påkostade och uppfördes i gedigna material. I dag utsätts äldre skolor för förändringar när nya funktioner adderas eller skolbyggnader tas ur bruk.

Man bör i kulturmiljöarbetet försöka hålla framsidorna fria från tillägg och skapa ett respektavstånd kring äldre skolbyggnader. Tänk på att dessa varit tänkta, genom omgivande skolgårdar, att synas från ett visst avstånd. Eventuella tillägg kan göras på byggnadernas baksidor. Oftast har äldre skolbyggnader mycket tydliga fasaduttryck med en skådefasad på framsidan och en underordnad baksida. Äldre skolgårdar omgavs ofta av höga träd av olika sorter som kunde användas i en del av

undervisningen. Sådana karaktärsträd bör behållas så länge som möjligt, och vid behov ersättas genom återplantering av samma trädslag.

Figur 10. Nils Fredrikssons gymnasieskola. Objekt nr 2 i tabell 3

KATEGORI B. SVEDALAS INDUSTRIER OCH VERKSAMHETER.

Inledning

I nedanstående tas bara de äldre kvarvarande resterna efter industriverksamheter upp till behandling. Nyare industri- och verksamhetsbyggnader i Svedala kommer däremot inte att beröras.

Aktiebolaget Åbjörnssons mekaniska verkstad och dess efterföljare.

Kort historik

Företaget grundades 1882 då smedmästare Åbjörn Andersson, tillsammans med Vagnmakare P. Hansson, startade upp en verksamhet i metallbranschen i Svedala. Åbjörn Andersson kom närmast från byn Håstad. Han var en typisk entreprenör för sin tid, energisk och framgångsrik. Från början hette företaget Åbjörn Andersson & Co, vilket ger en fingervisning om rågången mellan P. Hansson och Å. Andersson.

Företaget startade upp som ett gjuteri och tillverkade gjutna komponenter och hela lantbruksmaskiner, främst inriktade på den lokala marknaden. Man var framgångsrik och 1892 ombildades företaget till ett aktiebolag med namnet Aktiebolaget Åbjörn Anderssons Mekaniska Verkstads Aktiebolag. Verksamheten blev allt mer storskalig och tillverkningen av jordbruksmaskiner fick stå tillbaka för produktionen av framförallt stenkrossar, vägmaskiner och maskiner för industrin.

År 1916 ombildades bolaget och fick nytt namn, Aktiebolaget Åbjörn Andersson. Produktionen av tunga maskiner och maskindelar för industrin fortsatte och man var marknadsledande inom tegelmaskiner och stenkrossar samt utvecklade ritningar för torkanläggningar (s.k. Svedalaanläggningar).

1963 fusionerade Aktiebolaget Åbjörn Andersson med Arbrå Verkstads AB och bolaget Svedala-Arbrå bildades. Företaget tillhörde därefter i omgångar Allis Chalmers och Trelleborgskoncernen, innan det följde med delningen av Trelleborgskoncernen till Svedala Industrier AB. Svedala Industrier AB köptes upp av företaget Metso men, på grund av konkurrenslagarna, fick inte Svedalaenheten vara med i köpet. Denna köptes då istället av den nuvarande ägaren Sandvik AB.

Byggnaderna

Sandvikens AB:s industriområde delas tydligt i en äldre och en yngre del, vars gräns utgörs av Stenbocksgatan. Kulturhistoriskt är egentligen båda områdena intressanta men vi har här valt att fokusera på den äldre bebyggelsen. Skälet till detta är snarast av praktisk karaktär. De yngre byggnaderna används i en storskalig och föränderlig produktion och verksamheten är här lika kulturhistoriskt viktig som byggnader och arkitektur.

Märkligt nog är delar av de äldsta byggnaderna på området bevarade. Dessa ligger utmed Gjuterigatan och byggnadernas äldsta del uppfördes 1882. I förlängningen av denna byggnad följer en byggnad från 1914 som byggdes som maskinverkstad och pendang till den verkstads- och maskinhall som stod klar 1896. År 1916 utvidgades maskinverkstaden längs Gjuterigatan vilken kröns av 9 skorstenar som reser sig över fasaderna och bildar en för orten karakteristisk siluett. Längst i väster finns ett senare kyltorn som avslutar en arkitektonisk komposition, som uppstått av praktiska orsaker över en lång tidsperiod. Gestaltningen har trots detta, eller kanske tack vare detta, blivit ovanligt lyckad. Det kulturhistoriska värdet är stort och blir inte mindre av den lyckade arkitektoniska kompositionen.

Längs järnvägen finns ett antal stora fabriksbyggnader i rött tegel med stora höga gjutjärnsfönster. Arkitekturen är monumental och omsorgsfullt utformad. Att man vänt byggnadernas skådefasader mot järnvägen är ingen slump. Det var resande som skulle imponeras över företagets stora maskinhallar.

Figur 11. Åbjörn Anderssons/Sandviks kontor. Objekt nr 17 i tabell 1

År 1900 uppfördes en ny administrationsbyggnad. Åtta år tidigare hade företaget ombildats och nu skördade man frukterna av framgångarna. Man valde en spektakulär arkitektur i en stil, som närmast påminner om italiensk nyrenässans. Arkitekt var Gustav Bern, ingenjör på företaget. Intill administrationen hade Åbjörn Andersson uppfört sin privata bostad. Denna var en stor byggnad men i en enkelt utformad gestaltning. Åbjörn Anderssons privatbostad revs 1939 och ersattes med nuvarande kontorsbyggnad, ritad av Svedalas dåvarande stadsarkitekt Tage Møller. Stilen på den nuvarande byggnaden är snarast en skåniskt präglad funktionalism. Läget för Åbjörn Anderssons huvudkontor, mitt emot den 1894 nyuppförda stationsbyggnaden, valdes med omsorg. Omkring 1900 fanns bara två möjligheter att resa ståndsmässigt. Det ena var med häst och en tjugsig vagn och det andra var med tåg. Det förra resesättet var långsamt och krävande vid långa resor medan det senare var både bekvämt och modernt. Som knutet till administrationsbyggnaden, om än indirekt, får också hotellet från 1875 räknas. Det senare revs efter en brand. Kring Stationsplan bidades därmed en helhet med kommunikationscenter, hotell med restaurang, representativ administrationsbyggnad för ortens bärande företag och dess ägares egen bostad. Vem som dominerade Svedalas ekonomiska liv behövde inte en järnvägsresenär tveka om.

En noggrann genomgång av hela byggnadskomplexet gjordes i 1980 års inventering som finns i original i kommunens arkiv.

Motorverkstaden

Denna verkstad anlades av Anders Åbjörnsson, son till Åbjörn Andersson ca 1910 i hörnet av Åbjörngatan och Gjuterigatan. Här experimenterade och utvecklade man olika typer av motorer, bland annat förbränningsmotorer (Björnemotorn). Av allt att döma var förhållandet mellan far och son gott och man får förmoda att de båda

verksamheterna på ömse sidor om Gjuterigatan kunde utveckla ett fruktbart samarbete. Det är en klassisk industribyggnad som möter dagens betraktare, om än i det lilla formatet. Rött tegel, med stora portar och fönster av gjutjärn och glas och inte minst de klassiska sågtandstaken som gav ett fint norrljus till verksamheten. Till byggnadens arkitektur hör även bostadshuset Åbjörngatan 8, som enligt uppgift beboddes av Svedalas polismästare.

Idag används byggnaden som förråd och magasin för Svedala Lions. Åbjörngatan 8 är bostadshus.

Förhållningsätt/Rekommendationer

De äldre industribyggnaderna är av utomordentligt stort värde ur arkitektonisk, historisk och identitetsskapande synvinklar.

Sandvikens industriområde delas tydligt i en äldre och en yngre del. Kulturhistoriskt är egentligen båda områdena intressanta men vi har här valt att fokusera på den äldre bebyggelsen.

De yngre byggnaderna används fortfarande i en storskalig och föränderlig produktion och själva verksamheten är här lika kulturhistoriskt viktig som byggnader och arkitektur. Att lägga ett för starkt skydd på denna bebyggelse skulle kunna utgöra begränsningar för produktionens utveckling, något som i dagsläget knappast är önskvärt.

De äldre byggnaderna utgör en väl samlad enhet som har tydliga arkitektoniska särdrag och ett betydande kulturmiljövärde. Bland dessa kan speciellt huvudkontoret från år 1900, den äldsta resten av den första verksamheten från 1882, den karakteristiska fasadräckan utmed Gjuterigatan med sina många skorstenar och kyltorn i fonden samt de stora verkstadshallarna mot järnvägen speciellt uppmärksammas. Till industrimiljön kan också stationsbyggnaden räknas, liksom motorverkstaden.

De bevarade delarna av denna miljö bör bevaras och om möjligt återställas i sin äldre arkitektoniska gestaltning. Detta arbete har Sandvik påbörjat med tillbakaförandet av huvudkontoret och den ursprungliga smedjan. Ett lovvärt initiativ.

Fasaderna utmed Gjuterigatan med sina skorstenar och avslutande kyltorn är robusta konstruktioner men man bör här undvika nya öppningar i fasaderna eller omgestaltningar av skorstenarna.

Vid en omgestaltning av Stationsplan bör inte sambandet mellan stationsbyggnaden och Sandvikens byggnader brytas. De fina fasaderna i Sandvikens byggnader mot järnvägsspåren bör inte döljas genom vegetation eller byggas för.

Svedala Lerkärls- & Kakelugnsfabrik

På hörnet vid korsningen Södergatan-Kyrkogatan lät August Liljeqvist uppföra en keramik- och kakelfabrik med direktörsbostad åren 1883-84. Företaget hade startats 1868 på Elinedals gård sydost om Svedala. Verksamheten blev framgångsrik och överskottet investerades i den växande tätorten Svedala. Byggverksamheten var stor i Skåne kring sekelskiftet 1900 och det fanns god avsättning för kakelugnar. I verkstaden tillverkades i huvudsak bättre bruksugnar. Man var också mellanhand i försäljning av mer avancerade ugnar vilka köptes in från de stora tillverkarna i Göteborg och Stockholm. Vid sidan om kakelugnarna tillverkades enkel brukskeramik, men också dekorativa vaser och kannor av mycket hög kvalitet, både vad gäller det hantverksmässiga och konstnärliga utförandet. Fram till 1914 drevs verksamheten av Liljeqvist själv men då han avled detta år tog änkan Emma över verksamheten och drev den vidare till 1917. Detta år såldes verksamheten vidare och bedrevs sedan med olika ägarkonstellationer och intensitet fram till åtminstone 1938. Exakt när produktionen av keramik helt upphörde är okänt, men kakelugnstillverkningen upphörde på 1920-talet då modernare värmekällor kom i ropet.

Under senare tid har olika verkstads- och affärsrörelser brukat de forna keramikverkstäderna.

Figur 12. Svedala Lerkärls- & Kakelugnsfabrik. Objekt nr 78 i tabell 1

Handelshuset Börtingevägen1.

Med adress Börtingevägen 1 ligger ett ovanligt välbevarat byggnadskomplex av lantlig karaktär. Förmodligen uppfördes detta som spannmålshandel. Senare har detta lilla komplex använts av företaget Föreningsvaror och för olika handelsverksamheter. Komplexet är mycket välbevarat och har stora kulturhistoriska kvaliteter.

Figur 13. Handelshuset på Börtingevägen 1. Objekt 43 i tabell 2

Förhållningssätt/Rekommendationer

I dag utgör byggnaderna en viktig del av Svedalas industriella historia. I skuggan av Åbjörn Anderssons storskaliga industrier i metallbranschen fanns ett stort antal små och medelstora tillverkare som drog nytta av järnvägens goda kommunikationsmöjligheter. Svedala Lerkärls- & Kakelugnsfabrik är med sina välbevarade byggnader en god exponent för denna industriella produktion och har därmed ett betydande kulturmiljö- och bevarandevärde.

Lantmännens gamla byggnader vid Börtingevägen 1 är en ovanligt välbevarad miljö med fina detaljer. Den stenlagda gårdsplanen, lastkaj och magasinsbyggnad tillför en speciell karaktär till husen.

Vad gäller lantmännens forna byggnad är ett bevarande av den fina innergården med stenläggning och lastkajer viktig. Tänk på att byggnaderna utgör en väl sammanhållen enhet som även fortsättningsvis bör kunna förstås i ett sammanhang.

Svedala Lerkärls- och kakelugnsfabrik har behållit sina proportioner och arkitektoniska gestaltning men de ursprungligen tegelröda byggnaderna är i dag överputsade och vittade. Miljön är sliten men har stora värden. Behåll den öppna platsen framför byggnaden och var försiktig med eventuella takkupor och tillbyggnader så att dessa underordnar sig arkitekturen.

Tegelbruksområdet

Inom detta område låg tidigare ett storskaligt försökstegelbruk, tillkommet på initiativ av bl.a. Nils Fredriksson. Tanken var att utbilda tegelbruksarbetare på olika nivåer men också att utveckla produktion och maskiner, maskiner som kunde tillverkas på Åbjörn Anderssons gjuteri. Det var en framgångsrik skola med kända lärare som drev verksamheten framåt. Utvecklingen av främst ventilationsanläggningar för tegelbruk blev marknadsledande. Av själva tegelbruket finns idag inget kvar. Hela rasket brann ned 1965 men en del kringbyggnader, bl. a. den mycket välbevarade disponentsbostaden, vid Källarmästargatan – Smedmästargatan finns kvar.

Socketbruket

Svedala Socketbruk anlades 1893 och redan året efter var produktionen i full gång. Brukets produktionsbyggnader uppfördes i rött tegel och var av ansevärd dimensioner. Bruket var en stor arbetsgivare i Svedala, men under 1930-talet påbörjades omfattande rationaliseringar av Svensk sockerindustri. Utbrottet av det andra världskriget 1939 gav dock sockerindustrin respekt. Avspärningarna på haven hindrade all import och Sverige behövde den egna produktionen. Efter kriget utvecklades många sockerbruk. I Svedala lades bruket ned redan 1947. Byggnaderna fick nya funktioner men revs så småningom. I dag finns två av de högsta tjänstemännens villor kvar. Det är husen på Börringevägen 12 och 14 som var kamrers- respektive disponentsbostad och uppfördes kring sekelskiftet 1900. Byggnaderna är idag mycket väl bevarade och ligger inbäddade i stora parkliknande trädgårdar. Samtidigt byggdes också Socketbrukets administrationsbyggnad med adress Börringevägen 10. Denna byggnad husar i dag Nils Fredrikssons gymnasieskola.

Figur 14. Äldre bruksvilla till Socketbruket. Objekt nr 1 i tabell 3

Förhållningssätt/Rekommendationer

De kvarvarande byggnaderna från Socketbrukets tid vittnar om en viktig del av ortens framväxt. Utan det stora antalet anställda vid bruket hade knappast Svedala fått den stora tillväxt som ägde rum under 1920-talet och som lade grunden för ortens vidare tillväxt. Villorna är välbevarade och bör så förbli. Byggnadsstilen får snarast karakteriseras som nationalromantik och byggnadsmaterialet är det för Svedala karakteristiska röda teglet. Fasaderna och takfötterna är artikulerade med fina detaljer. De upp vuxna parkliknande trädgårdarna skapar en välbehövlig grön barriär mellan de nya bostadsområdena ”Segestrand” och ”Socketbruksområdet”.

Administrationsbyggnaden är väsentlig för att förstå sockerbrukets storskaliga verksamhet. Att använda denna byggnad som gymnasieskola är ett gott exempel på hur äldre byggnader kan få nya funktioner utan att de ursprungliga kulturhistoriska värdena går förlorade.

Övriga verksamheter

Inom Svedala tätorts centrala delar har det funnits ett stort antal verksamheter av olika karaktär. Oftast har en mindre industriell produktion varit kopplad direkt till handel eller varit underleverantörer till de större industrierna och här nedan nämns endast ett mindre antal i urval:

- Läskedrycksfabriken Sandströms bryggeri på Bankgatan 4.
- H. Nilssons Cykelverkstad på Hantverkargatan 1.
- Telestationen vid hörnet Åbjörnsgratan - Hantverkaregatan.
- Måleriverkstad Jacob Larsson på hörnet Södergatan - Hantverkargatan.
- Bensinstationer. Längs Långgatan låg under 1920-talet och framåt flera bensinstationer. Den bäst bevarade och mest intressanta ligger på Långgatan nr 34. Längs långgatan, som är en del av gamla landsvägen genom Svedala, låg även bilreparationsverkstäder. Detta är troligen en kvarleva från tiden före etablerandet av motorvägen E65, när all motortrafik fortfarande gick genom samhället.
- Emil Larssons boktryckeri på Långatan 11.

Förhållningssätt/Rekommendationer

Forna verksamhetsområden har ofta potential för nybyggnad och förtätning. De strukturella och arkitektoniska kvaliteterna bör i så fall bevaras och förstärkas. Materialen och skalan håller ihop de ofta väl gestaltade småskaliga industrimiljöerna vilket utgör en bra grund för vidareutveckling. Speciella, småskaliga verkstadsmiljöer finns i gårdshus över hela centrala Svedala. Dessa bör visas omsorg men kan inredas till andra verksamheter, bostäder etc. Speciell uppmärksamhet bör visas mot den forna bensinstationen vid Långgatan 34, som är en riktig klenod i sin 1920-talsstil.

KATEGORI C. SVEDALAS KYRKOR

Svedalas sockenkyrka.

Svedala kyrkas krokanliknande gestaltning idag är ett resultat av flera stora ombyggnader under 1800-talet.

Den första kända kyrkan i Svedala uppfördes under 1100-talet och är känd till form, material och utseende genom arkitekt C. G. Brunius uppmätningar. Byggnaden var en typisk skånsk lantkyrka med långhus, kor och absid. Under hög- eller senmedeltid försågs kyrkan med höga gotiska valv. Murarna var byggda med gråsten medan valven var slagna med tegel. Kyrkans klockor var upphängda i en särskild klockstapel. På 1600-talet var det norra takfallet belagt med blytak medan det södra hade tegeltak. Patronatsrätten (innebar bl a rätten att tillsätta präst och rätten till en del av kyrkans tiondeinkomster) till Svedala socken var enligt Lunds Stifts Landebok från 1569 av ålders tid tillhörande Lindholmens slott och den länsinnehavare som hade Lindholmens kronolän. Efter inrättandet av Malmöhus län 1526 övergick patronatsrätten till länsherren på Malmöhus. År 1785 fick landshövdingen Tage Thott på Skabersjö gods patronatsrätten till kyrkan.

Figur 15. Svedala sockenkyrka

Genom den snabba befolkningsutvecklingen under 1800-talet blev snart kyrkan för liten. Efter en hel del dividerande om man skulle bygga en ny kyrka i ett nytt läge eller om den nya kyrkan skulle uppföras på den gamlas plats påbörjades arbetena 1850 efter ritningar av C. G. Brunius. Den gamla medeltida kyrkan revs först och dess inredning och utsmyckningar auktionerades ut. Den nya kyrkan blev en stor korsarmad skapelse med plats för 2000 personer. Tornet var högt och mycket smalt, mer liknande en skorsten framhöll en samtida betraktare. Sin nuvarande gestaltning fick kyrkan genom en genomgripande ombyggnad kring 1900. Lindvall och Boklund var arkitektparet som signerade ritningarna. Härefter har en del förändringsarbeten gjorts invändigt. De kulturhistoriska värdena i alla kyrkobyggnader inklusive kyrkan i Svedala, kyrkotomter, kyrkliga inventarier och begravningsplatser som Svenska kyrkan ägde när kyrka och stat skiljdes åt år 2000 är skyddade enligt 4 kap 2 § kulturmiljölagen (1988:950).

Frikyrkorna

Under Svedalas stora expansionsfas kom den svenska Statskyrkan att få konkurrens av folkrörelsebetonade frikyrkor. I Svedala uppförde Pingstkyrkan på adressen Sveagatan 12 en stor anläggning 1980 men även den forna Missionskyrkan från 1939 på Pilgatan kan nämnas. Dessa församlingar har tidigare varit inhysta på olika platser i Svedala. Dock har byggnaderna rivits efterhand. Exempelvis revs Missionskyrkans forna byggnad vid Marknadstorget i samband med en sentida förändring av torgmiljön och den omkringliggande bebyggelsen. Missionskyrkan vid Pilgatan är numera i privat ägo men byggnaden är i huvudsak i ursprungligt exteriört skick och utgör en tydlig vittnesbörd om folkrörelser typiska för Svedala. I dag används byggnaden som dagis.

Förhållningssätt/Rekommendationer

Svedala sockenkyrka skyddas genom kulturmiljölagen. Däremot är frikyrkorna som vilka andra byggnader som helst. Byggnaden vid Pilgatan har stora arkitektoniska värden och bör behållas i sitt nuvarande skick. Eventuella kompletteringsbyggnader kan förläggas till byggnadens bakre kortsida.

KATEGORI D. FLERBOSTADSHUS.

I Svedala finns relativt tidigt uppförda flerbostadshus. Generellt kan man säga att huvuddelen av den äldre bebyggelsen, även när den har villakarakter, är uppförd som flerbostadshus. Vid sekelskiftet 1900 fanns 120 bostadshus i Svedala som 19 år senare ökat till 180. I dessa byggnader fanns år 1913 totalt 325 bostadslägenheter och 222 smålägenheter. Alltså bodde flertalet av Svedalas 1513 invånare i hyreslägenheter fördelade på ca 150 hus år 1913. Denna kategori räknas dock inte in i nedanstående, utan här åsyftas flerbostadsbyggnader i flera våningar och som uppförts primärt för uthyrning eller andelsägande. I nedanstående text ges några exempel på boenden av denna typ.

Köpingens flerfamiljshus

I städer finns ofta områden med en bebyggelse som brukar benämnas ”tät kvartersstad” och som huvudsakligen tillkom under perioden före eller kring första världskriget. Denna typ av bebyggelse, med tätt exploaterade gårdsmiljöer och karaktärsbyggnader i flera våningar finns ibland även i municipalsamhällen och köpingar. Svedala blev köping 1913 och detta år uppfördes det första riktigt stadslänkande flerbostadshuset vid Stora torget. Det rör sig om ett hus i utpräglad jugendstil i tre våningar av hög arkitektonisk kvalitet. Byggnaden har spännande detaljer som årtal och beställarens signatur i relief under takfoten. Bottenvåningen upptas av butiker med stora skyltfönster. Endast smärre förändringar har gjorts av fasaderna och byggnaden tycks huvudsakligen vara i ursprungligt skick. Av gavlarna att döma har man planerat för en utveckling av denna bebyggelsetyp kring torget. Någon sådan expansion blev aldrig av då Svedalas, liksom övriga Sverige, gick in i svåra ekonomiska tider vid första världskrigets utbrott.

Figur 16. Hus på Storgatan 14. Objekt nr 4 i tabell 1

Lite lägre byggnader finns längs Stortorget's södra sida. Handeln i botteväningarna ger även här ett stadsmässigt intryck men skalan är lägre och byggnaderna har aldrig mer än två våningar över butikslokalerna. Längs Storgatan och dess sidogator finns också enstaka byggnader av denna typ representerade, exempelvis husen längs Hantverksgatan.

Two functionalist flerbostadshus finns i Svedala. Marknadstorget 23 är en utpräglad funktionsbyggnad från 1939 av hög kvalitet vad gäller detaljer. Tidigare har bottenvåningen mot Långgatan inrymt en bensinmack och fortfarande finns handel mot Marknadstorget. Det andra har adress Storgatan 29 och även här finns handel i

bottenvåningen. Denna byggnad är uppförd senare än Marknadstorget 23 och i en mindre artikulerad stil.

Figur17. Hus på marknadstorget 23. Objekt 32 i tabell 1

År 1939 uppfördes två trevåningshus, kallade Högbo, längs Nils Fredrikssonsgatan. Stilen är enkel med låga brutna helvalmade tak och putsade fasader. Funktionalismen är inte längre lika utpräglad som i Marknadstorget 23.

Tre flerbostadshus uppfördes längs Prästgårdsgatan nr 1 till 5 under 1940-talet. De var de första egentliga flerbostadshusen som uppfördes i kyrkbyn.

Under 1950-talet ökade behovet av flerbostadshus åter och längs en linjär plan uppförs ett antal byggnader längs Bökebergsgatan, ibland kallade barnrikehusen. Husen har ursprungligen varit putsade men har senare klätts in med fasadplåt. Den nedre byggnaden Bökebergsgatan 2A har dock återställts, vilket visar på husradens egentliga arkitektoniska kvaliteter. Dock är fönster och ytterdörrar bytta på 2A vilket begränsar även denna fastighets kulturhistoriska värde.

HSB uppförde 1957 den dittills största bostadsbyggnaden i Svedala på hörnan Bökebergsgatan och Långgatan. Detta komplex är något mer artikulerat i fasaderna än flerbostadshusen längre ned på Bökebergsgatan.

Vid Sveagatan uppförde Svedalahem en serie flerbostadshus i puts och tegel med början år 1960. Det är byggnader med en relativt anspråkslöst arkitektoniskt uttryck men inte utan kvaliteter. Burspråk och brutna, tryckta sadeltak liksom höga trapphusfönster och väl utformade balkonger hör till dessa. Här har byggnaderna ett kulturhistoriskt värde genom att vara bärare av ett intressant skede av Sveriges ekonomiska utveckling, och de har relativt välbevarade exteriörer med mellanliggande gemensamma grönytor och lekplatser.

Längs Norra Tvärgatan har Svedalahem uppfört en serie putsade flerbostadshus utifrån en lamellhusplan. Även här har byggnaderna arbetade detaljer som burspråk, dörrpartier och takfot. Grönytor mellan husen upptas av lekplatser och gemensamma ytor för de boende.

Kommunens flerfamiljshus

Från senare tid har bostadslängor uppförts längs Malmövägen, vid Väktaregatan och Organiststigen. Ett brett stråk av gräs skiljer byggnaderna från gatan, medan lokalgator förmedlar tillgängligheten till fastigheterna. Stora gräsbevuxna ytor finns också mellan huskropparna.

Till det senaste tillskottet av flerfamiljshus hör höga hus i Segestrandsområdet vilka delvis ersätter Lantmännens rivna silos som accenter i stadsbilden.

Figur 18. . Sveavägen 18. Objekt 72 i tabell 2

Förhållningsätt/Rekommendationer

Flertalet av de äldre husen är väl bevarade med många kvarvarande originaldetaljer. Här är det viktigt att de ofta rikt dekorerade fasaderna bibehålls, att snickerier som fönster och portar får behålla sin ursprungliga karaktär. Detta är speciellt viktigt att beakta vid fönsterbyten.

När det gäller de yngre byggnaderna är dessa ofta förändrade. Exempelvis är de så kallade "Barnrikehusen" längs Bökebergsgatan plåtinklädda. Med exempel från Bökebergsgatan nr 2 framgår det att dessa byggnaders estetiska kvaliteter bättre kommer till sin rätt om plåtinklädnaderna demonteras. Vid pågående upprustning av lamellhusen längs Norra Tvärgatan bör de ursprungliga detaljerna som lyfter denna miljöns kulturmiljö- och arkitektoniska värden behållas.

De ofta generöst tilltagna grönytorna kring flerbostadshusen har med åren gett områdena välgörande och storskaliga trädmiljöer. Hus i park känns som ett adekvat begrepp när det gäller Högbo längs Nils Fredrikssongatan och barnrikehusen längs Bökebergsgatan. Om förtätningar i framtiden måste göras i dessa miljöer bör de utformas som punkthus och det är viktigt att den gröna karaktären i områdena ändå behålls.

KATEGORI E. SMÅ- OCH ENBOSTADSHUS

Inledning

Lejonparten av Svedalas byggnader kan karakteriseras som småhus. Dessa byggnader är uppförda över lång tid, allt från 1800-talet och fram till idag. Eftersom tidsspannet är stort är också byggnadernas arkitektoniska gestaltning mycket varierande. Här finns palatsliknande disponentvillor, enkla gathus, villor i olika utförande men också mindre byggnader för handel eller hantverk kombinerat med bostäder. Alla dessa byggnader reflekterar samhällets framväxt men också dess identitet.

För att kunna greppa och bekriva detta stora husbestånd har vi valt att dela in byggnaderna i ett antal olika kategorier:

- Ea: Lantbrukets byggnader.
- Eb: Stationssamhällets byggnader.
- Ec: Municipalsamhällets byggnader.
- Ed: Köpingens byggnader.
- Ee: Trädgårdsstadens byggnader.
- Ef: Tillfartsbebyggelse.
- Eg: Övrig småhusbebyggelse.

I Svedala är småhusen den kvantitativt helt dominerande byggnadskategorin och bärare av en stor del av ortens kulturhistoriska värden. Ett enkelt sätt att fastslå kulturhistoriska värden är att peka ut de byggnader som i stort är oförändrad sedan

deras tillkomst. Detta innebär dock att en stor del av det äldre byggnadsbeståndet inte skulle få den högre värderingen medan modern bebyggelse skulle bli överrepresenterad. Därför har här pekats ut byggnader med starkt varierande bevarandegrad vad gäller den äldsta bebyggelsen. Alltså har även förändrade hus kunnat hamna i den högsta värdeklassen. En förändring och ombyggnad kan i sig också ha ett kulturhistoriskt värde.

I de äldsta kategorierna ”Lantbrukets byggnader”, ”Stationssamhällets byggnader” och ”Köpingens byggnader” är inte någon enda byggnad helt oförändrad. I många fall är byggnadernas förändring långtgående, men vi menar ibland att förändringarna är av den grad och typ att husen ibland går att återställa.

Var och en av de sju kategorierna har sitt eget avsnitt med Förhållnings-sätt/Rekommendationer men även ett inledande mer generellt avsnitt för småhusbebyggelsen har ansetts befogat och följer nedan.

Generella förhållningssätt/rekommendationer för småhusbebyggelse i Svedala.

Den gröna karaktären i småhusmiljöerna

Ett karakteristiskt drag för Svedalas äldre småhusbebyggelse är det påtagliga gröna inslaget i bebyggelsemiljöerna. Detta gäller småhusbebyggelsen i såväl kategorin Municipalsamhället, Köpingen som Trädgårdsstaden.

Det är viktigt, både för den estetiska upplevelsen, miljön och för de kulturhistoriska värdena att den gröna miljö vari byggnaderna är belägna säkras för framtiden.

Förtätning genom delning av småhustomter bör i de flesta fall undvikas då den nya bebyggelsen oftast kommer att inkräkta på och förminska de gröna värdena. Detta gäller både gräsmattor, blomsterrabatter och träd- eller buskmiljöer. Det är viktigt att behålla de äldre, höga träden i miljöerna så länge som möjligt. Rekommendationen är att dessa bör bevaras och omhändertas i största möjliga omfattning och ersättas med nya när träden slutligen faller för ålderssträcket.

Bebyggelsen

Svedalas äldre småhusbebyggelse har tillkommit under en period av mer än 100 år. Under denna tid har de arkitektoniska tankarna och influenserna förändrats påtagligt. Agrart präglad arkitektur, Eklektiska stilar, Nystilar, Jugend, Nationalromantik, 20-tals klassicism, Egnahem, Funktionalism, Postfunktionalism och nyare stilar kan i en ort som Svedala uppfattas som ”en salig blandning”. Ett tränat öga upptäcker dock snart att de olika stilarna oftast finns i kluster, men att också blandade områden förekommer. Det är viktigt för intrycket av Svedalas karaktär att bebyggelsen från olika byggnadsepoker behålls, att äldre och traditionell bebyggelse får ligga kvar som spår av Svedalas mångsidiga historia.

Vid kompletteringar eller förändringar av befintlig bebyggelse är det av stort vikt att hänsyn tas till byggnadens/byggnadernas stadsbildsmässiga och arkitektoniska värden. För att behålla Svedalas karaktär av trädgårdsstad är det väsentligt att komplementbyggnader, som garage, carportar, gästhus och andra uthus, underordnas ursprungshusets stil, proportioner, material, utformning, vinklar och färgsättning. Eventuella tillbyggnader görs på ursprungshusets baksida. Undvik att bygga samman fristående hus med murar, garage, carportar etc, så långt detta är möjligt. De enskilda byggnaderna på tomten bör kunna urskiljas från varandra även fortsättningsvis.

Det är viktigt att behålla den äldre bebyggelsens utseende vad gäller fasadmaterial, takmaterial och detaljer. Använd traditionella material och former vid byten av fönster och ytterdörrar. Undvik stora plåtade ytor som skorstenar etc. Om olämpliga fönster- eller dörrbyten tidigare gjorts, försök att ta upp traditionella former när det är dags för nästa byte. Ursprungligen utgjorde fönster och dörrar en del av den arkitektoniska helheten och ett byte av dessa till avvikande typer drar oftast ned byggnadens helhetsintryck. Nyuppförande av stora takkupor bör undvikas och eventuella solcellspaneler i takfallen monteras helst på husens baksidor.

Mot gatan

Husens placering på tomterna, gatans och trottoarernas beläggningar och kantstenar, förekomsten av alléträd, förträdgårdarnas planteringar, häckar, murarnas höjd och utformning, staket, garage och uppfarter har stor betydelse för uppfattningen av helheten. Dessa olika delar är egentligen trädgårdsstadens fasta ramar som ett

byggnadsmässigt variationsrikt område så väl behöver. Därför är omsorgen om dessa till synes mindre viktiga detaljer av avgörande betydelse för hur områden uppfattas.

För att behålla främst trädgårdsstadskaraktären måste stor vikt läggas på mötet mellan det privata och det offentliga gaturummet. Gestaltningen av det offentliga rummet, främst gator och trottoarer och kantstenar är en viktig del av detta möte. Trädalléer längs gator och trottoarer är viktiga inslag i den gröna miljön. Om gator uppfattas som för breda kan anläggningar av gröna ytor i gatan vara ett bättre inslag än exempelvis pollare.

Behandlingen av själva mötet i tomtragransen mellan det privata och den offentliga ytan kräver stor omsorg. Befintliga markeringar i form av äldre staket, låga murar, häckar, grindar eller andra avgränsningar har vuxit fram över tid och utgör oftast både vackra och självklara detaljer i helheten. Gränsmarkeringar med för starka uttryck bör undvikas. Stora, hårdgjorda ytor som biluppfarter till uppställningsplatser, carportar och garage bör undvikas. Den tydliga gränsen mellan det privata och det offentliga rummet riskerar att gå förlorad, viktiga grönytor försvinner och miljön får en oönskat hård gestaltning.

Ea: Lantbrukets byggnader

I Svedala kyrkby finns sparsamma rester av den gamla byns byggnader. Dessa ligger i huvudsak koncentrerade kring Malmövägen. Naturligtvis är kyrkan själv en av kyrkbyns mer framträdande byggnader (se kategori 3, Svedalas kyrkor). Till kyrkan hörde prästgården som i sin nuvarande form byggdes 1918 och då ersatta en äldre gård på platsen. Byggnaderna, uthus och mangård är av mycket hög klass och ligger väl inbäddade i "Prästaparken". Parken eller trädgården är stor, vilket är vanligt vid skånska prästgårdar, och utgör en viktig del i kulturmiljön. Kyrkan och prästgårdsparken är några av de få kvarvarande spåren av den äldre miljön på Svedalas historiska bytomt som den såg ut före enskiftet. Bytomtsområdet utgör fornlämning och området har därigenom ett lagskydd.

Det finns två gårdar kvar i eller i närheten av kyrkbyn. Grecogården vid Grecosgatan har kvar sin fina mangårdsbyggnad medan ekonomibygnaderna har rivits. Delar av gårdens parkliknande trädgård är också bevarad. Som byggnadsår anges i skriften "Gamla Svedala" året 1850. Troligen är den bevarade byggnaden dock något äldre. Den Grecoska gården har stora likheter med Katrinetorps landeri utanför Malmö liksom med Vintrie-gården. Byggmästaren var här Andreas Lundberg, som ursprungligen kom från Svedala. Han blev först borgare i Ystad men flyttade 1804 över sin verksamhet till Malmö och gifte sig förövrigt med Christina Björkman, Klockaredotter från Hyby. Lundberg var aktiv vid godsen Hyby, Markie och Skabersjö, alltså i Svedalas absoluta närhet.

Figur 19. Grecosborgsgatan 4. Objekt nr 1 i tabell 5

Svedalagården vid Bökebergsgatan är en efter enskiftet utflyttad gård som blev en handelsgård på 1860-talet. Byggnaderna har i dag fina kvalitéer och vittnar om ett långvarigt användande med utbyggnader och tillägg i äldre tider. Uthusbyggnaderna är en viktig del av gårdens karaktär. Läget, på en större öppen gräsyta, accentuerar gårdens storlek.

Figur20. Svedalagården, Malmövågen 2. Objekt nr 5 I tabell 4

Otto Malmgens lanthandel med adress Malmövågen blev senare Lorens. W. Månssons lanthandel. Endast huvudbyggnaden är i dag bevarad medan de båda flankerande uthusbyggnaderna har rivits.

Petter Andersson, uppförde ca 1900 en gulputsad villa med adress Gustav Österlins väg 3. Petter Andersson var storbyggmästare i Svedala och bland andra byggnader uppförde han Svedala kyrka och fick då tillnamnet ”Kyrkopetter”. Många av de stora villorna i centrala Svedala har uppförts genom Kyrkopetterns försorg.

Dagens scoutgård med adress Malmövågen 1 består av en yngre och en äldre del, varav den senare tidigare utgjort ett gathus med samma adress. Byggnaden är ett typiskt parhus från 1800-talets slutskede som fortfarande kan ses i många skånska radbyar.

I området Påskaleden med adress Skomakaregatan 5 ligger ett fint litet parhus uppfört i korsvirke. Byggnaden har en ålderdomlig karaktär med en fint gestaltad och välbevarad omgivande miljö.

Figur 21. Hus på Skomakaregatan 5. Objekt nr 24 i tabell 2

Längs Malmövägen finns äldre, agrart präglad bebyggelse av torpkaraktär ännu kvar med mellanliggande hus av yngre datum. Byggnaderna på adresserna Malmövägen 26 och Timotejgatan 16 bör särskilt uppmärksammas.

Förhållningssätt/Rekommendationer

Det är väsentligt för förståelsen av Svedalas framväxt att de kvarvarande spåren från ortens agrara historia bevaras. Den småskaliga gathusbebyggelsen längs Malmövägen har till stora delar försvunnit under tidens gång. Detta gör de kvarvarande resterna desto värdefullare som vittnesbörd över detta socialt differentierade samhället som det gamla bondesamhället utgjorde.

Den äldre karaktären hos dessa byggnader, såsom proportioner, fasadmateriell (tegel och puts), takvinklar och takmaterial, fönstersnickerier, dörrar och takfotsutformning och gavelbeklådningar är viktiga karakteristika för förståelsen av husens ålder. Förändringar av byggnaderna skall botten i traktens agrara byggnadstraditioner. Undvika stora och dominerande takkupor.

Resterna av Grecogården och Svedalagården är bärare av kyrkbyns och traktens lantbrukshistoria och deras karaktär bör behållas i framtiden. Här bör man undvika hög bebyggelse och i Svedalagårdens fall bör man även behålla gårdens solitära läge framöver.

Prästgården från 1918 är snarare en del av Municipalsamhällets framväxt. Volymen är storstilad och i den bevarade byggnaden kan nationalromantikens detaljer fortfarande ses. Den omgivande, storleksmässigt väl tilltagna ”prästuparken” är en god inramning för byggnaden och bör så förbli.

Ett parhus i korsvirke med adress Skomakeregatan 5 i området Påskaleden har en ålderdomlig prägel. Det är uppfört i korsvirke med handslagen tegel i fyllningarna. Det är viktigt att denna byggnad får behålla sin karaktär.

Eb: Stationssamhällets byggnader.

När järnvägsknuten väl var etablerad i Svedala koncentrerades en del verksamhet dit som snarast hade servicefunktioner för traktens lantbruk. Dessa funktioner genererade en hel del arbetstillfällen och snart började ett stationssamhälle att växa fram. Den första planen över stationssamhället upprättades 1874-1875 och då var järnvägsstationen nyligen uppförd. Man insåg alltså tidigt att järnvägsknutpunktens läge, som var ett faktum när nämnda plan upprättades, skulle ha goda utvecklingsmöjligheter.

För att se vilka byggnader som tillhör den första fasen är en karta från 1885 en bra utgångspunkt. Då har samhället etablerats och utvecklingen börjat ta fart. Åbjörn Andersson har startat sin verksamhet liksom Svedala lerkärls- & Kakelugnsfabrik. Marknadstorget lades ut 1876 (men ingår faktiskt inte i den första planen), tätt följt av Stortorget. Av planen att döma var samhället planerat att bli småskaligt till sin karaktär. Tomterna är små, bortsett från de på Stortorget sydsida. Till och med den yta där Åbjörn Anderssons gjuteri skulle etablera sig är uppdelad på små enheter.

Arkitekturen följer två olika spår. Det ena spåret är landsbygdens traditionella med långa längor eller tätt placerade gathus. Fasadmaterialet är tegel, ofta med mönstermurningar vid socklar och takfötter. Taken som har minst 45 graders takvinkel är lagda med takspån, takpapp, oftast på trekantsläkt, eller tegelpannor. Från början saknades takkupor. Om ovanvåningen var inredd från början var husen uppförda med centralt placerade frontespiser. Fönstren är av tvåluftstyp med tre rutor per luft och i de lite större byggnaderna fyrluftsfönster, typ flaggfönster. Ytterdörrarna är oftast pardörrar av spegeltyp. Byggnaderna ligger i liv med den grusade gatan. På äldre foton syns att trottoarer tidigt markerades och var försedda med kullerstensläggning. Huset på Kyrkogatan 1 är en god representant för den här hustypen och är ett av samhällets äldsta hus. Det andra spåret är mer stadslika villor eller stadslig läghusbebyggelse. Det första kommunhuset vid Stortorget var uppfört som en större 1800-talsklassicistisk stadsvilla. Huset på Storgatan 8 har också karaktären av stadsvilla och fler har funnits längs Stortorget östra sida och längs Storgatan.

Figur 22. Hus på Kyrkogatan 1. Objekt nr 90 i tabell 1

Figur 23. Hus på Kyrkogatan 19. Objekt nr 12 i tabell 1

Till byggnaderna som fanns 1885 hör delar av nuvarande Sandviks långa långa mot Gjuterigatan, flera byggnader längs Storgatan som nummer 8 (mottagning och bostad för provinsialläkare), 46 och 44, samt på Långgatan 11, 30, 32 och 40. Huset på Kyrkogatan 1 är förmodligen ett av de allra äldsta husen i Svedala. Möjligen är Skolgatan 12 och Långgatan 11 något äldre men detta kan inte verifieras i dag. Arkitekturen har här en typiskt lantlig karaktär och påminner om de längor som uppfördes för att hysa statare på landsbygden. Enstaka hus längs Bankgatan, Nygatan, Trädgårdsgatan, Grönegatan och Långgatan kan också tillhöra Svedalas äldsta skede. Här saknas ofta kända byggnadsår och då arkitekturen är av en allmängiltig karaktär som gällde mellan ungefär 1880 och 1910 är tidsbestämningen svår. I övrigt är den äldsta bebyggelsen i det tidiga stationssamhället borta idag.

Börtingevägen 1 är en bebyggelseenhet med klart ålderdomlig karaktär. Dessutom är byggnaderna mycket välbevarade och den stenlagda gårdsplanen binder väl samman karaktärsbyggnad, verkstad och magasin.

Rekommendationer/Förhållningssätt.

Det är av största vikt för förståelsen av Svedalas framväxt att den äldsta, existerande bebyggelsen bevaras framöver. Detta oberoende av deras tekniska standard och

arkitektoniska kvaliteter. Endast nio byggnader återstår med säkerhet från denna period. Skall man i framtiden kunna förstå och avläsa ortens historia och ursprung bör dessa byggnader prioriteras i framtidens kulturmiljövård. Här bör man försöka behålla byggnadernas proportioner, återställa fönster och snickerier efter äldre foton, när sådana finns, undvika takkupor mot gatan, vara sparsam med tillägg och alltid låta dessa underordna sig den äldre byggnaden. Fasadmaterialet är alltid rött tegel från trakten med undantag för huset på Långgatan 11 som är putsat och vitmenat.

Byggnaderna saknar förträdgårdar och ligger tätt ut mot gatan. Trappor till entréer finns ibland ute på gatumark och utgör viktiga detaljer i gaturummet. Uthus är vanliga och bidrar till bebyggelsens ursprungliga karaktär. Här inrymdes en gång verkstäder, extra bostäder för anställda, förråd, brygghus och toalettbyggnader. I dag har dessa ofta fått nya funktioner, vilket är bra. Ett välbevarat exempel på tidig småskalig verksamhetsmiljö finns på Börringevägen 1 som med sina tegelbyggnader och gårdsplan utgör en väl avgränsad helhet. Detta komplex behandlas ovan under rubriken Svedalas Industrier och verksamheter.

Ec: Municipalsamhällets byggnader

År 1900 blev Svedala municipalsamhälle men ansökan gjordes redan 1885. Detta innebar att de så kallade stadsstadgorna kunde tillämpas, åtminstone i för orten tillämpliga delar. En ny stadsplan med denna inriktning upprättades 1907. Många stadsliknande funktioner tillkommer under denna tid (se historik).

Småhusbebyggelsen utökas till att omfatta ett antal villor, uppförda som tjänstebostäder för ingenjörer och chefer vid Åbjörn Anderssons anläggning. Även andra invånare i Svedala låter uppföra stora villor i patricierklass. De är individuella skapelser som vittnar om den högt drivna standarden inom Svedalas byggindustri. Arkitekturen är långt driven och byggnaderna är ofta eklektiska i sin karaktär, det vill säga att husen är uppförda i blandstilar. Nationalromantik, jugend och nystilar kombineras ofta. Ibland, som för huset på Almgatan 7, är stilen renodlat nationalromantisk. Till dessa stora villor hörde välplanerade och stora, nästan parkliknande trädgårdsanläggningar från början. I dag är dessa ofta delade och anläggningarna kring husen mer lättskötta och mindre påkostade, men undantag finns. Det är också under denna tid som en rad stora villor uppförs längs Kyrko-, Åbjörns- och Villagatorna. Gathusens enkla arkitektur hade nu fått ge vika för betydligt mer påkostade och dekorerade hus, något som visar på det ökade välståndet på orten.

Figur 24. Hus på Kyrkogatan 25. Objekt nr 65 i tabell 1

Figur 25. Hus på Almgatan 7. Objekt nr 25 i tabell 1

Rekommendationer/Förhållningssätt.

Byggnader från denna period är något av ett signum för Svedala. Försökstegelbruket och tegelskolan levererade högkvalitativt byggnadsmaterial i form av tegel och specialtegel. Detta möjliggjorde de individuella arkitektoniska uttrycksmedlen och den högt drivna murningstekniken. Man kan notera att dessa byggnader knappast förändrats över tid. Inte ens när de var uppenbart omoderna som under 1930 och 40-talen har man gjort fasadförändringar och förenklingar, med några enstaka undantagsfall. Det är av stor vikt att denna typ av byggnader, som är så tydligt karaktärsdanande för Svedala även fortsättningsvis får finnas kvar i så orört skick som möjligt. Tillbyggnader i synliga lägen skall undvikas liksom takbyten till olämpliga material. Snickerier, såsom fönster och dörrar bör behållas och om förnyelse oundgängligen behövs skall dessa utföras i trä och vara lika befintliga. Förträdgårdarna och den gröna miljön framför husen är viktiga karaktärsdrag liksom avgränsningar mot det offentliga rummet. Staket, murar och låga häckar bör här, även fortsättningsvis ges en traditionell utformning.

Ed: Köpingens byggnader

År 1907 ansökte Svedala om att få municipalsamhället uppgraderat till Köpingestatus. Kunglig Maj:t gav sitt godkännande till detta 1911, men först 1919 var alla formaliteter klara och Svedalaborna kunde detta år börja betrakta sig som invånare i en köping. Köpingen hade detta år 180 hus vilket skulle utökas till 276 år 1933. Orten fortsätter alltså att vara expansiv och Åbjörn Anderssons AB, sockerbruket och försökstegelbruket var ortens stora arbetsgivare. Efter första världskriget syns det tydligt hur en social utjämning i samhället har börjar ske. En stor del av den nya bebyggelsen utgörs av småhus av villakarakter. Enstaka av de 96 nytillskotten fram till 1933 utgörs av stora patriciervillor i funktionalistiska eller klassicistiska stilar, men lejonparten vittnar om att en välmående medelklass började växa fram. En hel del av dessa hus har troligen uppförts som s.k. egnahem, men några sammanhållna Egnahemsområden finns inte i Svedala. Köpingens nytillskott av byggnader är koncentrerade kring Stadsparken och gatorna norr där om. En del har också uppförts i området vid Kyrkogatan och Hantverkaregatan samt vid Dammvägen, Allégatan och Gammelgårdsgatan. Även kring Peter Malmgrens väg är denna typ av villor representerade (se även avsnittet Trädgårdsstad). En liten udda fågel utgör bebyggelsen i det område som kallas Påskaledet. Det kan snarast uppfattas som en solitär tillkommen utanför själva tätorten med en egen byggnadshistorik.

Figur 26. Hus på Storgatan 8. Objekt 7 i tabell 1

Figur 27. Gammalgårdsgatan 7 och 9. Objekt 68 och 71 i tabell 1

Ett intressant drag för Svedalas bebyggelse är de ofta förekommande burspråken på hörnen av husen, gärna mot gatan. Dessa tycks börja uppträda i samband med tankarna på att ge Svedala status av Köping. Fenomenet är inte helt ovanligt på andra orter. Det får där nog ses som en praktisk lösning då man önskade att placera en entré i ett hörnläge, till exempelvis för en butik. I Svedala rör det sig istället om ett vanligt burspråk för att ge ljus och plats till interiören. Att det inte är enstaka tillfällen visas av att de förekommer på många ställen i centrala Svedala.

Figur 28. Hus på Torpgatan 2. Objekt nr 91 i tabell 1

Rekommendationer/Förhållningssätt

(se avsnittet Trädgårdsstad nedan)

Ee: Trädgårdsstadens byggnader

Stora delar av Svedalas områden med småhusbebyggelse kan definieras som trädgårdsstad. Denna finns i själva centrum, kring Floraparken och kring Stadsparken. Ett mindre område med trädgårdsstadskaraktär finns också vid dammen i det som kallas Kyrkbyn. Områdena har olika arkitektoniska uttryck, beroende på när områdena tillkommit. Som vanligt, när det gäller Svedalas äldre bebyggelse, har hus uppförts vid skilda tider, vilket gör att områdena inte är enhetliga. Vad gäller kategorin trädgårdsstad spelar dock detta mindre roll eftersom områdena inte tillkommit genom en medveten satsning på att skapa just trädgårdsstad. Områdena har vuxit fram på ett mer naturligt sett utifrån bostadsbehov och längtan efter grönska.

Trädgårdsstaden karakteriseras av en småskalighet med enfamiljshus och/eller radhus placerade på stora tomter med mycket grönska. Ofta är bebyggelsen löst grupperad. I sin ursprungliga och klassiska utformning är trädgårdsstaden noggrant planerad med ett oregelbundet gatunät och insprängd offentlig bebyggelse i form av skolor, kyrka, parker och butiker. Trädgårdsstaden har sitt ursprung i England och Tyskland där man ville skapa bättre boförhållanden i 1800-talets starkt industrialiserade städer. I Svedala är fenomenet framförallt förknippat med köpingens framväxt, men vissa områden tillhör också perioden då Svedala var municipalsamhälle.

I Svedala har trädgårdsstaden en lösare form och är inte resultatet av en från samhällets sida medveten stadsplaneringsidé utan snarare en naturlig utveckling av tätorten. Ändå finns grundkonceptet här med den industrialiserade orten där den tunga industrin och bostadsområdena hålls åtskilda. Den äldsta bebyggelsen i köpingen var dock redan kopplad till torg och affärsgator dit huvuddelen av den affärsverksamhet, service och offentlig bebyggelse redan var knuten. Dessutom är kyrkan förlagd till den ursprungliga byn, medan Missionskyrkan, liksom Röda skolan, placerades i ett typiskt trädgårdsstadsområde.

Som inledningsvis påpekats kan tre lite större områden i tätorten identifieras som trädgårdsstad liksom ett mindre område. Det första, centrumnära området byggdes med Hantverkaregatan, Grönegatan, Storgatan och Södergatan som begränsningar. Området karakteriseras av stora villor, löst grupperade på sina tomter med förträdgårdar och uppvuxna trädgårdar. Oftast är tomterna avgränsade från omkringliggande bebyggelse av låga staket eller häckar mot gatan. Tomterna är frikostigt tilltagna storleksmässigt. I detta område är husen uppförda under 1910- och 1920-talet, ofta av jugendkaraktär men också 20-talsklassicistiska villor förekommer. Uthusen, som utnyttjats för olika verksamheter, har tydliga arkitektoniska uttryck som i vissa fall, men inte alltid, följer karaktärbyggnadens arkitektur.

Längs Floraparkens norra och östra sida samt bakomliggande gator är bebyggelsen mer storslagen med stora villor, ofta påkostade och med tydlig individuell karaktär. Området har här vuxit ut under längre tid och har därmed en större variation i deras arkitektoniska uttryck. Som exempel kan nämnas bebyggelsen på Almgatan 7 med sin nationalromantiskt präglade arkitektur och Långgatan 29 med dekorativa girlanger i jugendstil målade i slätputsade fält.

Figur 29. Hus på Floragatan 5. Objekt nr 110 i tabell 1

Figur 30. Hus på Johan Borgsgatan 7. Objekt nr 52 i tabell 2

I området kring Stadsparken finns ett stort antal villor, väl inkommerade i ett område med tydlig trädgårdsstadsprägel. De äldsta, i jugend och nationalromantiska stilar är uppförda på 1910-talet medan lejonparten tillkom under 1920- och 1930-talen. Även här avgränsas tomterna mot gatan av öppna grönytor där tomtragränser markeras med låg staket eller häckar i varierande höjd.

Området kring dammen vid Dammvägen består av ett antal stora villor i tjugotalsklassicistisk stil och renodlad funktionalism. Dammen utgör själva centrum i området och har i dag formats till en trevlig möteplats med lekredskap, bänkar och grönytor. Bland villorna kan speciellt nämnas de på Gammalgårdsgatan 7 och 9 samt på Allégatan 1.

Rekommendationer/Förhållningssätt.

Bebyggelse med trädgårdsstadskaraktär ställer vissa krav vid framtida tätortsutveckling. Bebyggelse och trädgård är här ömsesidigt samverkande. Tomterna bör alltså även fortsättningsvis vara relativt stora. Vid förnyelse eller uppförande av kompletteringsbebyggelse bör man undvika höga exploateringsstal med små tomter och stora hus. Nya byggnaders proportioner, vid exempelvis s.k. ”infills”, bör följa den äldre bebyggelsen liksom byggnadernas placering på tomten. Speciell omsorg bör läggas på utformningen av staket, murar och häckar, så att dessa inte blir allt för dominerande i gatubilden. Försök att se till områdets karaktär så att inte avvikelser blir dominerande. Garageuppfarter bör göras så diskreta som möjligt. Stora hårdgjorda ytor framför husen förtar trädgårdsstadens mjukhet i övergången mellan det privata och det offentliga gaturummet.

I övrigt gäller samma förhållningssätt som angivits i detta avsnitts generella inledning.

Tänk på att trädgårdsstaden är en mycket känslig miljö där det enskilda huset och trädgården utgör de viktigaste miljöskapande enheterna i helheten. Förändringar av det egna huset får ofta också konsekvenser för kringliggande hus. I Svedala finns det gott om både bra och dåliga exempel vad gäller genomförda förändringar i bebyggelsen. De bästa husen är oftast nätta och underordnar sig den äldre byggnaden och omgivningen, de sämsta är klumpiga eller bara stora och förrycker byggnadernas proportioner. Entréörrar och fönster är viktiga detaljer i trädgårdsstaden. Här är det traditionella nästan alltid det bästa vid byten.

De hörnställda burspräken, som uppträder här och var i centrala Svedala, är en viktig del av ortens speciella tegelarkitektur och ett inslag som tycks vara knutet till den äldre trädgårdsstaden. Ur kulturmiljösynpunkt är detta ett viktigt inslag som man bör ta speciell hänsyn till framöver.

Ef: Tillfartsbebyggelse

Längs Malmövägen i Svedala uppstod en bebyggelseform som brukar karakteriseras som ”Tillfartsbebyggelse”. Denna har uppstått över en längre tid men har det gemensamt att den koncentreras längs en enda lång gata. I detta fall är det Malmövägen. Man får förmoda att när det inom nuvarande tätorten fortfarande fanns betydande agrara enheter, blev marken längs Malmövägen lättast att undvara utan att försvåra jordbruksdriften. Då man lättare kunde avvarar denna mark får man också förmoda att tomterna här kunde anskaffas till lägre pris än inne i tätorten.

De äldsta husen längs Malmövägen som exempelvis nr 24 och 26 har typiskt lantliga karaktär vilket speglar de ursprungliga ägarnas bakgrund. Denna typ av hus kan närmast ses som en utvidgning av kyrkbyns gathus. Efterhand transformerades denna bebyggelse till en mer renodlad villabebyggelse. De första husen med tydlig villakaraktär är från tidigt 1920-tal (möjligen slutet på 1910-talet). Liksom i övriga Svedala är småhusen här individuella till sin karaktär även om en viss uniformitet uppträder i form av fasadmateriell, takfall, fönstertyper etc. Genom att husen uppförts över lång tid har det arkitektoniska modet växlat, vilket ger tillfartsbebyggelsen en omväxlande karaktär. Tomterna är genomgående generöst tilltagna och då bebyggelseetableringen inte är helt ung, ger detta idag stora träd och gatan karakteriseras av en grön lummighet. Avgränsningen mellan det privata- och offentliga rummet består av låga staket, ofta mellan murade stolpar eller häckar av varierande höjd.

Rekommendationer/Förhållningssätt

Tillfartsbebyggelsens gröna karaktär bevaras. Förträdgårdar och höga träd är en del av denna karaktär. Förtätning genom tomtindelning med efterföljande ny bebyggelse bör i de flesta fall undvikas. Detta skulle innebära att andelen grönyta, vilken är en väsentlig del av tillfartsbebyggelsens kulturhistoriska värde minskar. Samtidigt finns möjligheter till förtätningar på flera ställen. Hänsyn bör då tas till de omgivande byggnadernas proportioner och lägen på tomterna, men själva den arkitektoniska gestaltningen kan gärna vara modern. När det gäller tillfartsbebyggelsen har byggandet skett successivt över tiden med ändrad arkitektur och denna utveckling kan gärna få fortsätta även i framtiden.

Det är även viktigt att utforma gränsen mellan det offentliga rummet och det privata på ett lämpligt sätt. Stora, dominerande garageuppfarter är olämpliga liksom dominerande garage och carportar i tomtgränsen framför husen. Det är här större variationer på tomtavskiljande markörer än bland Svedalas övriga småhusbebyggelse.

Här kan man alltså ha större tolerans för avvikelser, men undvik allt för stora och dominerande ting. Murar bör hållas låga medan exempelvis häckar kan få vara både täta och högre.

Figur 31. Gathus vid Malmövägen (Malmövägen 26). Objekt nr 4 i tabell 5

Eg: Övrig småhusbebyggelse.

Vid inventeringen har, som nämnts, endast bebyggelse som uppförts före 1980 beaktats. I Svedala finns också områden med intressant och värdefull bebyggelse från senare perioder. Det kan vara värt att beakta i framtiden då man här kan avläsa Sveriges ekonomiska och sociala utvecklingshistoria i närtid.

Från 1960-talet och framåt uppfördes ett stort antal småhus, oftast som grupphusbebyggelse, radhus eller friliggande kataloghus. Gemensamt är att denna bebyggelse är en del av den uniformitet inom arkitekturen som började tillämpas i Sverige med början av 1960-talet. Tendensen förstärktes genom det s.k. ”Miljonprogrammet”. I Sverige skulle man bygga bort bostadsbristen genom att uppföra en miljon nya bostäder på 10 år. Välkänt är de större städernas förortsområden, som fått personifiera miljonprogrammets storskalighet. Mindre känt är att det parallellt med de storskaliga projekten, men inom miljonprogrammets ramar, även uppfördes stora mängder småhus. Dessa ligger oftast väl samlade i kluster med en repetitiv arkitektur. Gemensamt för dessa områden i Sverige är att de är likartade över hela landet. De mindre byggföretagen konkurrerades ofta ut eller köptes upp av de större aktörerna som ofta hade kapacitet att bygga på vitt skilda håll i landet. Därmed försvann den regionala särart som tidigare karakteriserat landets småhusbebyggelse. De små byggföretagen som blev kvar på marknaden inordnade sig efter vad de större företagen byggde. Dessutom blev nu typhusen standard istället för de tidigare arkitekt- eller byggmästarritade villorna.

Medan de storskaliga miljonprogramsområdena relativt snabbt förlorade sin strålgans i samhället, behöll småhusen fortfarande en högre status. Dessa småhusområden har ofta också stora boendekvaliteter. Skalan är oftast greppbar och stadsplanerna med oregelbundna gatusträckningar vänlig till sin karaktär. Oftast är tomterna små, viket inte gynnar den gröna miljön. Det är exempelvis svårt att få plats med stora karaktärsskapande träd på de små tomtytorna. Istället har, och Svedala är ett paradexempel på detta, ofta större grönytor sparats mellan grupphusen. Här finns plats till större träd, buskage, ängar, gräsytor och inte minst dammar.

I Svedala är inte dessa småhusområden hotade eller utsatta för förändringar som begränsar deras kulturhistoriska värden. Enstaka uterum har kanske blivit väl stora men det är inget som drar ned helhetsintrycket av välbevarade småhusområden i tidstypiska stilar.

Figur 32. Kedjehus på Pommeransgatan

Figur 33. Borehus på Aprikosgatan (från trädgårdssidan)

En viss variation av färgskalor och fasadmateriäl kan noteras i områdena kring Kryddgatorna, Bomgatorna, Lupingatan och Rönnebjergsgatan, liksom i området mellan Melongatan och Kapellgatan. I det senare området har kedjehusen ersatts av serieproducerade typhus på större tomter vilket också ger området en lite grönare karaktär. Mellan Pärongatan och Äpplegatan vidtar åter kedjehus på mindre tomter. Ett av de äldsta radhusområdena finns längs Apelsingatan där en tätt exploaterad yta ändå getts en mjuk och familjär karaktär. Längs Malmövägen, vid Timotejgatan, Ola Hanssons väg, Klövergatan och Lucerngatan finns ett område med friliggande villor av katalogtyp som är mycket välbevarat och som kan pekas ut som ett område vars kulturmiljövärde särskilt bör beaktas.

På Malmövägen 22 ligger en byggnad där Stens Samuelsson försökte få fram ett skånskinspirerat typhus. Detta har ett särskilt värde som ett spännande experimenthus.

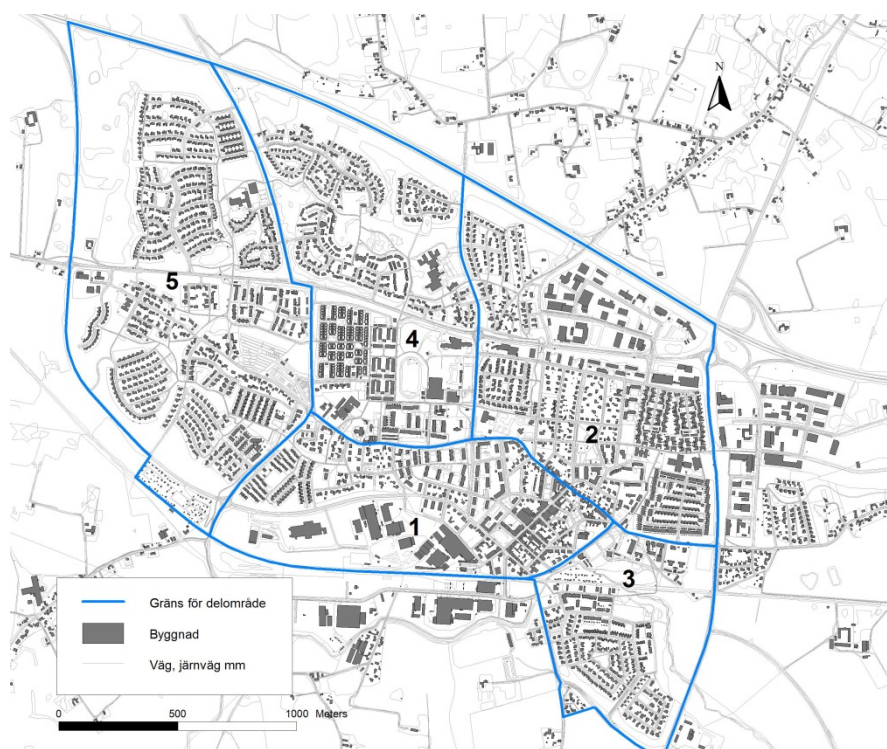
Rekommendationer/förhållningssätt

Radhus och kedjehus eller repetitiv villabebyggelse från denna period är ofta mindre utsatta för förändringar än annan bebyggelse. Tomterna är oftast små och kan inte delas, garagebyggnader och carportar finns redan men man kan här vara uppmärksam på att helheten är det väsentliga. De privata lösningarna bör med andra ord underordna sig den övriga bebyggelsen i området.

Kartor och listor med utpekad bebyggelse med kulturmiljövärde

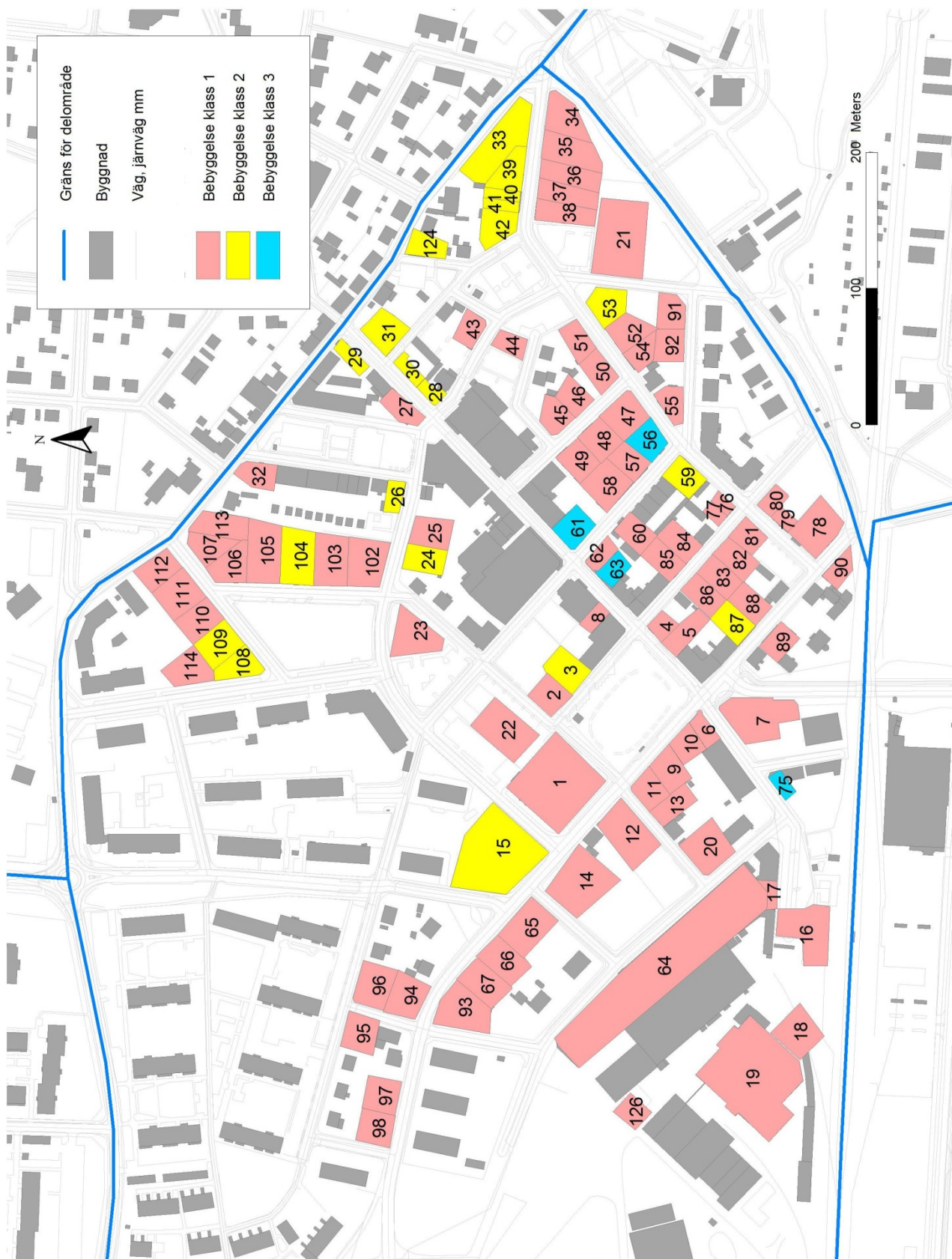
I detta avsnitt presenteras den bebyggelse som klassats i inventeringen på översiktskartor för Svedala tätort. Eftersom Svedala är relativt stort blir en samlad presentation på en karta allt för småskalig och svårläst, varför tätorten har delats in i delområden med numrering (se figur ?). Avgränsningen av delområdena har främst gjorts utifrån större vägar och utgår inte från olika bebyggelsehistoria eller bebyggelsekategorier. De olika delområdena har i flera fall dessutom delats i två delar i den kartografiska presentationen för att göra numreringen av bebyggelsen tydligare.

I kartan med den östra delen av delområde 1 har polygonerna med klassningsfärg för respektive objekt presenterats utan bebyggelsen inom respektive objekt. Anledningen är att byggnaderna i denna del av tätorten i många fall upptar så stor del av objekten att klassningsfärgen inte framgår om byggnaderna ritas ut.

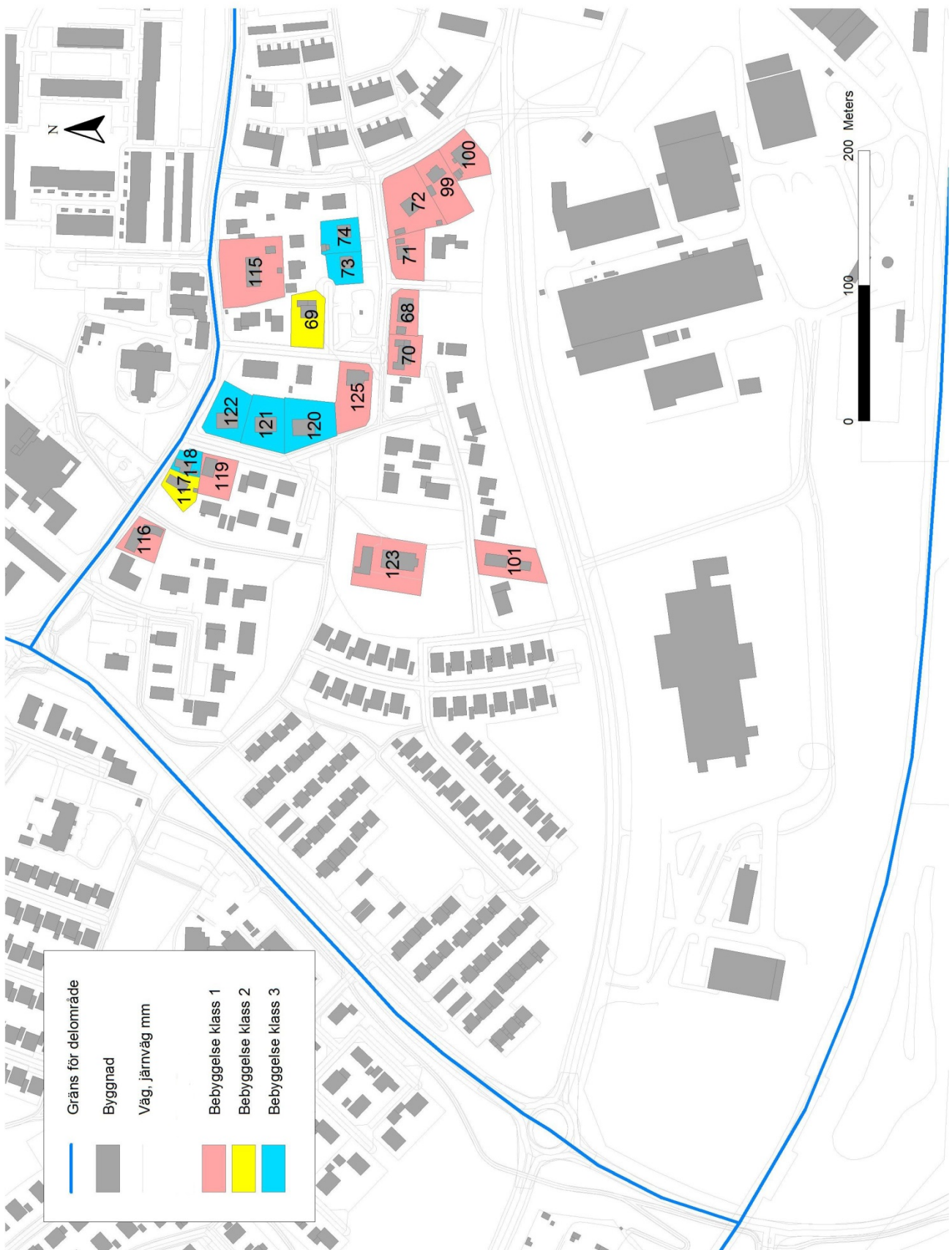

Figur 34. Svedala indelat i fem delområden för den kartografiska redovisningen av bebyggelse med kulturmiljövärden.

Efter kartorna över respektive delområde följer listor med information om de numrerade objekten. Av listorna framgår bebyggelsens adress, klassning och kategoritillhörighet.

Figur 35. Numrerade objekt inom delområde 1, östra delen.

Figur 36. Numrerade objekt inom delområde 1, västra delen

Nr.	Objekt, adress	Klass	Nr.	Objekt, adress	Klass
1	Kommunhuset	1	64	Gjuterig. 12	1
2	Bankg. 22	1	65	Kyrkog. 25	1
3	Bankg. 20	2	66	Kyrkog. 27	1
4	Storg. 14	1	67	Kyrkog. 29	1
5	Storg. 12	1	68	Gammelgårdsg. 9	1
6	Storg. 7	1	69	Dammv. 1	2
7	Storg. 8	1	70	Gammelgårdsg. 11	1
8	Storg. 13	1	71	Gammelgårdsg. 7	1
9	Kyrkog. 15	1	72	Gammelgårdsg. 5	1
10	Kyrkog. 13	1	73	Gammelgårdsg. 32	3
11	Kyrkog. 17	1	74	Gammelgårdsg. 30	3
12	Kyrkog. 19	1	75	Storg. 4	3
13	Åbjörng. 8	1	76	Bankg. 4a	1
14	Kyrkog. 23	1	77	Bankg. 4b	1
15	Bökebergsg. 2	2	78	Söderg. 2b	1
16	Stationen	1	79	Söderg. 2a	1
17	Bröderna Åbjörnssons kontor	1	80	Söderg. 4	1
18	Utställningsbyggnaden	1	81	Bankg. 1	1
19	Gjuteriet	1	82	Bankg. 3	1
20	Åbjörng. 2	1	83	Bankg. 5	1
21	Folkets hus	1	84	Bankg. 8	1
22	Stationsskolan	1	85	Bankg. 10	1
23	Brandstationen	1	86	Bankg. 7	1
24	Almg. 9	2	87	Kyrkog. 10	2
25	Almg. 7	1	88	Kyrkog. 8	1
26	Marknadstorget 1	2	89	Kyrkog. 7	1
27	Marknadstorget 2b/Storgatan 29	1	90	Kyrkog. 1	1
28	Storgatan/Trädgårdsgatan	2	91	Torpg. 2	1
29	Storg. 35	2	92	Torpg. 4	1
30	Storg. 42	2	93	Kyrkog. 31	1
31	Storg. 44-46	2	94	Kyrkog. 26	1
32	Marknadstorget 23	1	95	Mölleg. 9	1
33	Långg. 7a-7g	2	96	Mölleg. 8	1
34	Skolg. 12	1	97	Kyrkog. 30	1
35	Skolg. 10	1	98	Kyrkog. 32	1
36	Skolg. 8	1	99	Gammelgårdsg. 3	1
37	Skolg. 6	1	100	Gammelgårdsg. 1	1
38	Skolg. 4	1	101	Peter Malmgrens v. 4	1
39	Skolg. 5	2	102	Parkg. 2	1
40	Skolg. 3b	2	103	Parkg. 4	1
41	Skolg. 3a	2	104	Parkg. 6	2
42	Skolg. 1	2	105	Parkg. 8	1
43	Sören Hansg. 3	1	106	Parkg. 10	1
44	Sören Hansg. 1	1	107	Florag. 4	1
45	Nyg. 6	1	108	Florag. 1	2
46	Nyg. 4	1	109	Florag. 3	2
47	Nyg. 1	1	110	Florag. 5	1
48	Nyg. 3	1	111	Florag. 7	1
49	Nyg. 5	1	112	Florag. 9	1
50	Söderg. 5	1	113	Långg. 29	1
51	Söderg. 7	1	114	Nils Fredrikssong. 6	1
52	Söderg. 16	1	115	Malmöv. 17	1

53	Söderg. 18	2	116	Malmöv. 29?	1
54	Söderg. 14	1	117	Malmöv. 27	2
55	Söderg. 10	1	118	Malmöv. 25	3
56	Hantverkareg. 2	3	119	Prästg. 4	1
57	Hantverkareg. 4	1	120	Prästg. 5	3
58	Hantverkareg. 6	1	121	Prästg. 3	3
59	Hantverkareg. 1	2	122	Prästg. 1	3
60	Hantverkareg. 7	1	123	Prästgården	1
61	Hantverkareg. 8	3	124	Långg. 11	2
62	Hantverkareg. 9	1	125	Allég. 1	1
63	Storg. 20	3	126	Gjuterig. 14	1

Tabell 1. Numrerade och klassificerade objekt inom delområde 1 i Svedala

Figur 37. Numrerade objekt inom delområde 2, södra delen

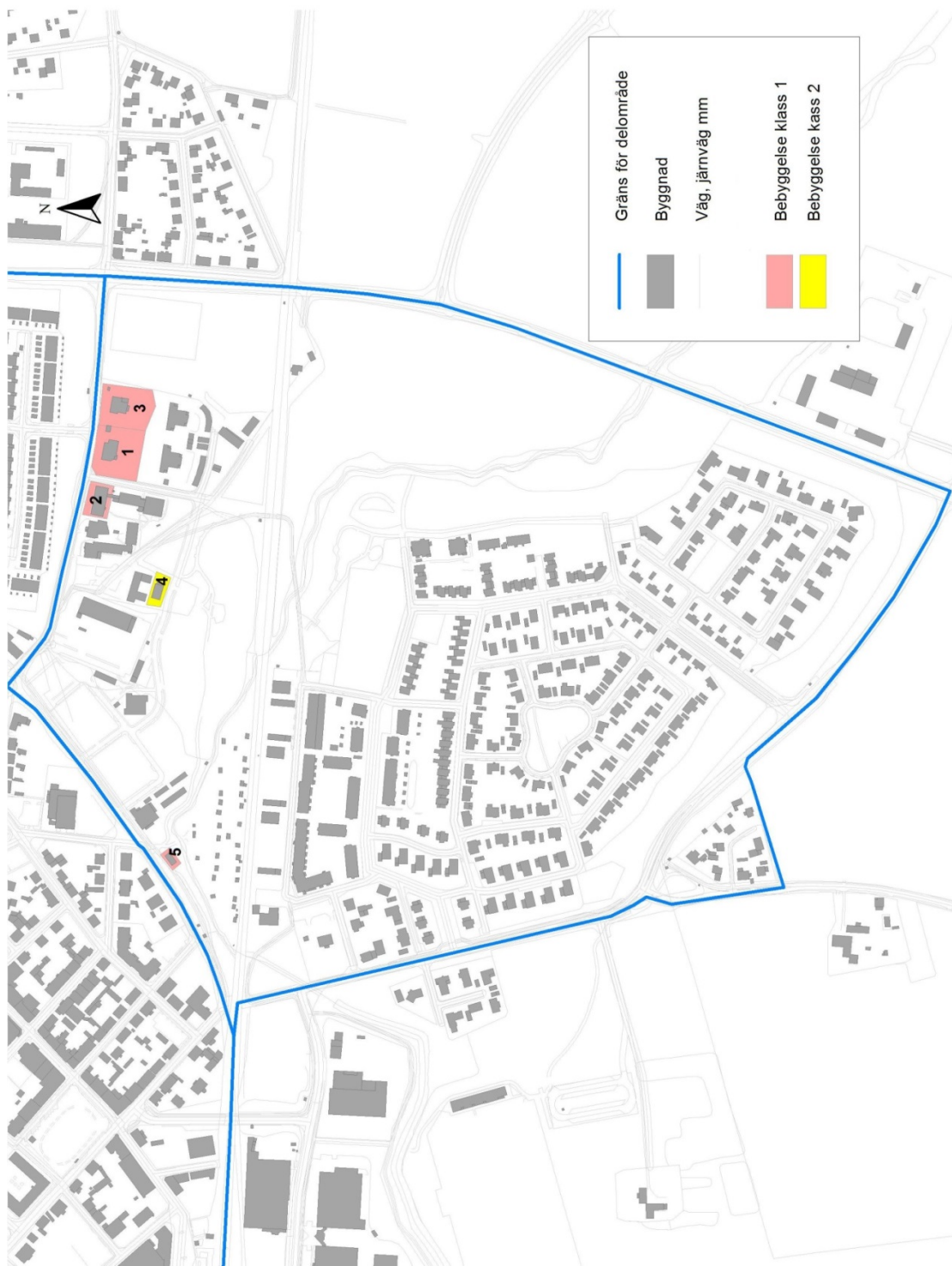

Figur 38. Numrerade objekt inom delområde 2, norra delen

<i>Nr.</i>	<i>Objekt, adress</i>	<i>Klass</i>	<i>Nr.</i>	<i>Objekt, adress</i>	<i>Klass</i>
1	Långg. 34, gammal mack	1	60	Johan Borgsg. 29	2
2	Långg. 30	2	61	Johan Borgsg. 27	2
3	Långg. 32	1	62	Johan Borgsg. 25	2
4	Långg. 36	2	63	Johan Borgsg. 16	2
5	Långg. 40	2	64	Johan Borgsg. 18	2
6	Långg. 42	2	65	Alg. 19	2
7	Långg. 44	2	66	Alg. 17	2
8	Långg. 28	2	67	Alg. 15	2
9	Långg. 22	1	68	Alg. 13	2
10	Långg. 24	1	69	Alg. 16	3
11	Långg. 18	2	70	Sveag. 14	3
12	Långg. 16	1	71	Sveag. 16	3
13	Långg. 12	1	72	Sveag. 18	3
14	Påskaledsg. 1	1	73	Måns. 22	2
15	Påskaledsg. 3	3	74	Måns. 24	3
16	Påskaledsg. 4	3	75	Röda skolan	1
17	Påskaledsg. 8	3	76	Frejag. 2	1
18	Påskaledsg. 7	1	77	Frejag. 4	1
19	Påskaledsg. 10	3	78	Norreg. 3	1
22	Påskaledsg. 9	2	79	Pilg. 6	1
23	Påskaledsg. 14	1	80	Missionskyrkan	1
24	Skomakareg. 5	1	81	Alg. 1 (Pilg. 10 ²)	1
25	Skomakareg. 2	3	82	Pilg. 12	1
26	Skomakareg. 4	2	83	Pilg. 16	2
27	Skomakareg. 9	1	84	Furug. 2	1
28	Skomakareg. 7	2	85	Norreg. 4	1
29	Skomakareg. 11	3	86	Norreg. 6	1
30	Skomakareg. 13	3	87	Norreg. 5	3
31	Skomakareg. 15	3	88	Norreg. 7	3
32	Skomakareg. 17	3	89	Norreg. 9a	3
33	Skomakareg. 19	2	90	Norreg. 9b	3
34	Skomakareg. 21	2	91	Norreg. 11	1
35	Skomakareg. 23	2	92	Norreg. 13	2
36	Skomakareg. 18	2	93	Norreg. 15	1
37	Skomakareg. 14	2	94	Norreg. 20	1
38	Jordgubbsg. 5	3	95	Norreg. 18	1
39	Jordgubbsg. 3	3	96	Norreg. 16	1
40	Smultrong. 3	1	97	Norreg. 22	2
41	Smultrong. 5	1	98	Norreg. 17	2
42	Smultrong. 4	3	99	Norreg. 26	3
43	Börningev. 1	1	100	Norreg. 21	3
44	Rönng. 4	3	101	N. Tvärg. 16	1
45	Lindg. 10	1	102	N. Tvärg. 11	3
46	Måns. 6	2	103	N. Tvärg. 13	3
47	Måns. 4	2	104	N. Tvärg. 15	3
48	Rönnstigen 2	2	105	N. Tvärg. 17	3
49	Rönnstigen 4	2	106	N. Tvärg. 7	3
50	Johan Borgsg. 3	1	107	N. Tvärg. 18	3
51	Johan Borgsg. 5	1	108	N. Tvärg. 20	3
52	Johan Borgsg. 7	1	109	Måns. 11	2
53	Johan Borgsg. 9	1	110	Måns. 15	2
54	Johan Borgsg. 11	1	111	Måns. 19	2

55	Alg. 10	1	112	Sveag. 1	2
56	Johan Borgsg. 19	1	113	Sveag. 3	2
57	Johan Borgsg. 35	2	114	Sveag. 5	2
58	Johan Borgsg. 33	2			
59	Johan Borgsg. 31	2			

Tabell 2. Numrerade och klassificerade objekt inom delområde 2 i Svedala

Figur 39. Numrerade objekt inom delområde 3

Nr.	Objekt, adress	Klass	Nr.	Objekt, adress	Klass
1	Börringev. 12	1			
2	Börringev. 10	1			
3	Börringev. 14	1			
4	Lindholmsv. 14	2			
5	Järnvägsg. 11	1			

Tabell 3. Numrerade och klassificerade objekt inom delområde 3 i Svedala

Figur 40. Numrerade objekt inom delområde 4

Nr.	Objekt, adress	Klass	Nr.	Objekt, adress	Klass
1	Greoska barnhemmet	1			
2	Kyrkskolan	1			
3	Klockarev. 2	1			
4	Malmöv. 4	1			
5	Malmöv. 2	1			

Tabell 4. Numreradeoch klassificerade objekt inom delområde 4 i Svedala

Figur 41. Numrerade objekt inom delområde 5 i Svedala

Nr.	Objekt, adress	Klass	Nr.	Objekt, adress	Klass
1	Grecosborgsg. 4	1	13	Malmöv. 53	3
2	Malmöv. 65	2	14	Malmöv. 51	1
3	Malmöv. 77	3	15	Malmöv. 45	1
4	Malmöv. 26	1	16	Malmöv. 43	3
5	Malmöv. 28	1	17	Malmöv. 41	3
6	Malmöv. 79	1	18	Malmöv. 37	1
7	Pommeransg. 2-14	3	19	Malmöv. 35	1
8	Pommeransg. 1-13	3	20	Malmöv. 33	1
9	Äppelg. 2	3	21	Timotejg. 16	1
10	Malmöv. 18b	1	22	Klementing. 6	1
11	Malmöv. 57	1	23	Malmöv. 49 a-b	1
12	Malmöv. 55	1			

Tabell 5. Nummerade och klassificerade objekt inom delområde 5 i Svedala

Offentliga miljöer och grönområden med kulturmiljövärde

I samband med bebyggelseinventeringen i Svedala studerades även offentliga platser och grönområden inom tätorten. I detta avsnitt presentera de offentliga platser tillkomna före ca 1980 som bedömts ha ett betydande kulturmiljövärde. De utvalda områdenas geografiska placering inom tätorten framgår av figur 42 nedan.

Generellt sett kan det konstateras att huvuddelen av de utvalda områdena eller miljöerna är belägna inom de relativt centrala delarna av tätorten. I mera perifera delar finns förvisso många yngre grönområden av varierande storlek, men många av dem har bedömts ha begränsat kulturmiljövärde, även om de kan vara tidstypiskt utformade för sin tillkomstperiod.

Det centrala stationssamhället

I centrum finns tre offentliga miljöer som skapades tidigt i stationssamhällets historia och som bedöms ha stort kulturmiljövärde. Först kommer järnvägsstationens närmiljö (objekt nr 2 i figur 42). Den öppna platsen kring stationen med gräsmatta och stora, äldre träd åt väster och den öppna Stationsplan mot Åbjörn Anderssons/Sandviks äldre byggnader åt norr och väster har ett betydande kulturmiljövärde. De pampiga verkstadsbyggnaderna är avsedda att upplevas från järnvägen och stationen.

Den andra värdefulla offentliga miljön i centrum är Stortorget (objekt nr 1 i figur 42). Det öppna, stenlagda torget framför kommunhuset har kringliggande häckar och planteringskistor. Marken kring den stora öppna ytan ligger lite högre och har breda trappor ner till torgplanet. I kanten av torgytan finns bänkar. På torget finns även en fontän med större stenblock i centrum av en rund, försänkt yta. Torget omges på tre sidor av gator.

Åt nordöst från Stortorget finns ortens andra torg; Marknadstorget (objekt 4 i figur 42). Marknadstorget är långsmalt och inte lika elegant utformat som Stortorget. Det har öppna ytor med planterade träd och bänkar i den norra och södra delen. Mellan dessa torgytan finns idag en bilparkering. Såväl Stortorget som Marknadstorget finns med i tidiga stadsplaner över Svedala och tillhör den gamla delen av samhället.

Nära Marknadstorget ligger parken Floraparken (objekt 3 i figur 42). Floraparken är en central, äldre park med stora, gamla löv- och barrträd som ger intryck av engelsk park. Här finns stora öppna gräsytor och en lekplats som gör parken till en central oas för avslappning och lek. Parken rymmer även planteringar med buskar och perenner samt grusade gångar.

Figur 42. Offentliga miljöer och grönområden med betydande kulturmiljövärden

Åt nordöst från Floraparken och Marknadstorget ligger Stadsparken (objekt 5 i figur 42). Stadsparken är en större park med höga löv- och barrträd samt en damm kantad med bänkar. Längs parkens västra sida finns cykelväg och en allé. Parken rymmer stora gräsytor för t ex bollspporter. I den södra delen finns en scen (stensatt parti) för uppträdanden. Framför allt den södra delen av parken har drag av engelsk park, medan den norra delen är mera gräsmattedominerad. I anslutning till dammen finns en rak, central gångväg kantad av rabatter, klippta häckar och formklippta, toppiga buskar. Även i Stadsparken finns en lekplats.

Rekommendationer/förhållningssätt

Vid järnvägsstationen är det viktigt att hålla ytan mellan järnvägen och Åbjörn Anderssons/Sandviks byggnader öppen och obebyggd. Gräsmattan med några äldre träd väster om stationen skulle kunna utvecklas som grönyta och ev. planteras med ytterligare några lövträd som tillåts bli stora och gamla.

Stortorget har en fin arkitektur eller utformning som bör bevaras. Den stora, öppna ytan i centrala delen av torget är viktig att behålla öppen. Kring den centrala ytan bör trappor, häckar, blomsterkistor och bänkar underhållas och vårdas. Torget med det anslutande kommunhuset ger orten ett påtagligt centrum och en identitet.

Marknadstorget skulle kunna utnyttjas bättre och den historiska kopplingen till marknad förstärkas. Bilparkeringen bidrar inte till torgets kulturmiljövärde och skulle sett ur det perspektivet kunna ersättas med annan torgyta. De planterade träden kring torget är däremot viktiga att behålla. Torgdelarna i norr och söder är på marken täckta med stenplattor som är positivt miljöskapande.

De båda parkerna är viktiga för orten sett ur kulturhistorisk synvinkel och mycket bevarandevärda. De äldre, stora träden är viktiga för kulturmiljön och bör ersättas när de en gång dör och måste tas bort. Ersätt gärna med samma trädslag där så är möjligt. Kvarvarande grusade gångar bidrar till kulturmiljövärdet och bör inte hårdgöras. Klippta häckar och formklippta buskar bör man fortsätta att sköta på nuvarande sätt.

Figur 43. Del av Stortorget

Figur 44. Stadsparken

Miljöer i och omkring kyrkbyn

De bevarade delarna av Svedala gamla kyrkby är fåtaliga. Själva kyrkan ligger kvar och utgör ett naturligt centrum i denna del av Svedala (objekt 6 i figur 42). De öppna gräsyrtorna, grusgångarna och de existerande träden kring kyrkan ger platsen karaktär och är viktiga för kulturmiljön.

Förbindelselänken mellan kyrkan och den gamla prästgårdsplatsen söder där om utgörs av den trädkantade Prästgårdsgatan (objekt 8 i figur 42). Framför prästgårdstomten och dess park finns ett öppet område. Vägen och den öppna planen har ett kulturmiljövärde eftersom de utgör några av få bevarade spår av den gamla miljön på Svedalas historiska bytomt. Kulturmiljövärde har också den lummiga prästgårdsparken, vilken dock inte utgör en offentlig miljö. Något öster om prästgårdsparken, vid Gammelgårdsgatan, finns en liten öppen yta med en trädombäddad damm (objekt 12 i figur 42) som också har bedömts vara en del av bytomtsmiljön och ha ett bevarandevärde.

Västerut från kyrkan ligger Svedalas kyrkogård (objekt 7 i figur 42). Den stora kyrkogården är omgiven av höga lövträd och har grusade gångar. Låga buxbomshäckar avgränsar en stor del av gravplatserna. Miljöskapande och viktiga för kulturmiljön är också de stora, vintergröna buskar (t ex cypress, thuja och idegran) som finns på kyrkogården. I västra delen av kyrkogården finns en allé med höga lövträd som också är viktig för kulturmiljön.

Rekommendationer/förhållningssätt

Kulturmiljöerna inom denna del av Svedala är varierande och det är svårt att ge några generella rekommendationer. En gemensam sak är dock att det i miljöerna finns stora, äldre lövträd som bör bevaras och ersättas när de dör och måste tas bort. I några av miljöerna finns även grusade gångar som bör bevaras och inte hårdgöras med t ex plattor eller asfalt. På kyrkogården är de klippta häckarna kring gravplatserna viktiga för kulturmiljön.

Figur 45. Kyrkogården

Grönområden med dammar i nordvästra delen av tätorten

Grönområdena i de yngre delarna av Svedala är viktiga ur miljö- och rekreationssynpunkt, men vi har bedömt att de inte har några betydande kulturmiljövärden. I den nordvästra delen av tätorten finns dock ett antal grönytor som innehåller dammar (objekten 9, 10 och 11 i figur 42). Dammarna finns utsatta på den häradsökonomiska kartan från 1910-talet då de låg i ett öppet jordbrukslandskap. De finns däremot inte redovisade som öppet vatten i lantmäterikartorna från senare delen av 1700-talet. Förmodligen har de skapats genom torvtäkt eller möjligen genom brytning av märellera under 1800-talet. De har ett påtagligt landskapshistoriskt värde och utgör viktiga objekt i respektive grönområde. Dammarna är omgivna av träd och buskar samt i några fall av klippta gräsytor.

Rekommendationer/förhållningssätt

Ur kulturmiljösynpunkt är bevarandet av själva dammarna med anslutande träd och buskar viktigast. Omkringliggande öppna gräsytor bör kunna skötas med varierande intensitet (gäller främst objekt 9 som innehåller större öppna gräsytor). Några delar, t ex i anslutning till buskage behöver enbart slås en gång på sensommaren och därigenom hävdas ungefär som äldre tiders ängsmarker. Ytor närmare stigar kan klippas betydligt oftare.

Några avslutande reflexioner

Svedala tätort är i dag ett expansivt samhälle. Förändringar väntar inte längre runt hörnet utan är en nu pågående process. En allt yngre befolkningssammansättning ger nya krav på stadsplaneringen.

Samhällsomvandlingen innebär att stora nya områden bebyggs, främst i läget mellan Svedala tätort och byn Aggarp. Detta är tidigare åkermark eller äldre verksamhetsområden som lämpar sig väl för exploatering (även om god åkermark generellt bör sparas för livsmedelsproduktion). En stor förändring gentemot Svedalas äldre, traditionella bebyggelse är de allt högre byggnadskropparna och större volymerna på exploateringsområdena. En storskalig bebyggelse fungerar bra i dessa lägen men skulle vara mindre lyckad på andra håll i tätorten. Vid nyproduktion bör

man i framtiden beakta Svedalas värdefulla resurs som trädgårdsstad och integrera denna tanke i vidareutvecklingen av framtida småhusområden. Genom att låta trädgårdsstadens idéer genomsyra Svedalas stadsplaner kommer goda boendekvaliteter att säkras för lång tid framöver.

Svedalas stora utmaning ligger också i att ta tillvara den historiska centrumbebyggelsen och samtidigt utveckla, förnya och förstärka centrumbildningen. Tidigare satsningar har visat sig vara för kortsiktiga och att avgöra vad som kommer att vara hållbart över tid är svårt. Men den historiska bebyggelsen har ofta visat sig hållbar över tid och skänker tätortskärnan en speciell Svedalakaraktär. Behåll den äldre bebyggelsen, förädla och återför den till sin äldre arkitektoniska dräkt så långt som möjligt. Lägg nya, moderna accenter som ”infills” på parkeringsytor och rivningstomter. Utforma dessa modernt och gärna med en egen Svedalastil. De senaste tilläggen, exempelvis Nova Stella vid Floraparken, är goda exempel på en sådan tanke.

Referenser

Litteratur:

- Andersson Inger: Svedala stationssamhälle Byggnadsinventering. Svedala 1981.
- Bergman Kjell: ”Gjuteriet” 125 år -en kulturhistoria; I Årsbok 2007 Föreningen Svedala-Barabygden. Lund 2007. S 37-114.
- Bergman Kjell: I tidningen för 50 år sedan-1960; I Årsbok 2010 Föreningen Svedala-Barabygden. Lund 2010. S 103-115.
- Bergman Kjell: I tidningen för 50 år sedan-1961; I Årsbok 2011 Föreningen Svedala-Barabygden. Lund 2011. S 100-109.
- Bjelke – Holterman Björn, Heijkensköld Rolf, Persson Claes B: ”Gamla Svedala”. Ystad 1993.
- Centergård Bertil: Från torvmossetill Dala handelsträdgård; I Årsbok 2012 Föreningen Svedala-Barabygden. Lund 2012. S 24-38.
- Diehl Ulf: Järnvägarna i Svedala; I Årsbok 2006 Föreningen Svedala-Barabygden. Lund 2006. S 75-86.
- Franzén Åke, Lindh Jan, Lindström Birgitta, Michelson Bernhard: I teglets spår. Svedala igår, idag, i morgon. Stockholm 1986.
- Lindvall-Nordin Christina; i Årsbok 2010 Föreningen Svedala-Barabygden. Lund 2010. S6-20.
- Neleryd Christer: Biografen som samhällets spegel; I Årsbok 2004 Föreningen Svedala-Barabygden. Lund 2004. S 63-85.
- Olsson Mats: Svedala förr och nu- En resa med bilder i vår kommun. Red, Mats Olsson. Föreningen Svedala – Barabygden. Lund 2003.
- Olsson Mats: Bilder från arkiven; I Årsbok 2006 Föreningen Svedala-Barabygden. Lund 2006. S 121-127.
- Olsson Mats: Från bildarkivet; I Årsbok 2008 Föreningen Svedala-Barabygden. Lund 2008. S 120-127.
- Olsson Mats: Tre grannar; I Årsbok 2009 Föreningen Svedala-Barabygden. Lund 2009. S 67-93.
- Olsson Mats: Från bildarkivet; I Årsbok 2010 Föreningen Svedala-Barabygden. Lund 2010. S 130-143.
- Persson Anders: Svedalabygden från svensktidens början till skiftena; I Svedala genom tiderna. Lund 1996. S 177-186.
- Persson Sigvard Otto: Arbetarrörelsen; I Svedala genom tiderna. Lund 1996. S 558-567.
- Ripa Erland: Industrier; I Svedala genom tiderna. Lund 1996. S480-497.
- Ripa Erland: Hantverk; I Svedala genom tiderna. Lund 1996. S 497-504.
- Ripa Erland: Handel och köpenskap; I Svedala genom tiderna. Lund 1996. S 504-510.

- Ripa Erland: Brandväsende; I Svedala genom tiderna. Lund 1996. I Svedala genom tiderna. Lund 1996. S 510-512.
- Ripa Erland: Fattigvård - Äldringvård; I Svedala genom tiderna. Lund 1996.s 534-537.
- Ripa Erland: Folkrorelser och Föreningar; I Svedala genom tiderna. Lund 1996.
- Ripa Erland: Helgedomar och deras tjänar; I Svedala genom tiderna. Lund 1996. I Svedala genom tiderna. Lund 1996.
- Sahlée Bo – Ripa Erland: Skolor – Bibliotek; I Svedala genom tiderna. Lund 1996. S 400-426
- Sahlée Bo: Folkets Hus i Svedala 100 år; I Årsbok 2007 Föreningen Svedala-Barabygden. Lund 2007. S146-157.
- Sahlée Bo: I tidningen för 50 år sedan; I Årsbok 2007 Föreningen Svedala-Barabygden. Lund 2007. S 158-162.
- Svensson Lars-Olle: Lindvalls Conditori & Café; I Årsbok 2007 Föreningen Svedala-Barabygden. Lund 2007. S 126-145.
- Tylén Nils: Svedala Samhälle 1874-1918; I Årsbok 2012 Svedala-Barabygden. Lund 2012 s 5-23.
- Se Tegel: Utgiven av Tegelakademin. 2014.
- Skansjö Sten: Svedalabygden från tidig medeltid till dansktidens slut; I Svedala genom tiderna. Lund 1996.
- Översiktsplan för Svedala.